

Lietuvų totoriai

Nr. 4–6 (116–118)

2008 m. balandis–rugsėjis

ISSN 1822–2072

ŠIAME NUMERYJE:

4 Motiejus Jakubauskas

7 Vilniuje lankėsi
Gulnara Sergejeva10 Инициатива
Мотеюса
Якубаускаса11 Знаю Мотеюса
Якубаускаса12 Концерты
Динары Мазитовой
в Литве14 Александрас
Вильчинскас15 Татары Литвы
подарили казанцам
настоящий праздник
песенного искусства20 Nieznane
losy Olgierda
Kryczyńskiego25 Įvyko antrasis
greitųjų šachmatų
turnyras, skirtas
Romualdui
Makaveckui atminti26 Krymo totorių kova
dėl savo teisių30 Šv. Koranas:
knyga, kuria galite
tikėti

Bent širdimi prisiliesti prie tautos istorijos

VILMA SORBO

Tautos istorija kiekvienam brangi ir neįkainojama. Ypač jei širdim gali prisiliesti prie jos, turėti galimybę pavaikščioti žeme, kuria vaikščiojo protėviai, paglostyti medį, kurį galbūt glostė tavo tėvai, seneliai.

2008 m. gegužės 30 d., penktadienį, Vinkšnupių kaimo (Bartninkų sen.) senosiose totorių kapinaitėse totorių bendruomenės atstovai, svečiai iš Lenkijos, Lietuvos šaulių sąjungos nariai bei kiti asmenys dalyvavo šventinant

paminklinį akmenį, pastatytą totoriams atminti.

Vinkšnupiai garsėjo totorių mečete

1918-aisiais atsikūrusios Nepriklausomos Lietuvos teritorijoje atsidūrė trys musulmonų parapijos – Kauno, Raižių ir Vinkšnupių. Čia totorių bendruomenė gyveno nuo XVII amžiaus.

Iki Antrojo pasaulinio karo Vinkšnupiuose dar stovėjo totorių mečetė, nors musulmonų parapijos jau nebuvo. Praeityje Vinkšnupiai buvo totorių kai-

(Nukelta į 2-ą psl.)



Susitikimo Vinkšnupių kapinaitėse dalyviai

Kauno miesto dienų renginiai

KĘSTUTIS ŠAFRANAVIČIUS

Kauno apskrities totorių bendruomenės pirmininkas

Kauno miesto dienų renginiai, skirti pažymėti Magdeburgo teisių suteikimo 600 metų jubiliejų, vyko balandžio 21–25 dienomis. Kauno apskrities totorių bendruomenė gavo pasiūlymą dalyvauti tautinių mažumų dainų ir šokių kolektyvų koncerte ir inscenizuotame mūšyje Kauno senamiestyje.

Kauno karo istorijos klubo prie Vytauto Didžiojo karo muziejaus iniciatyva buvo inscenizuotas 1794 m. Kaune vykusio mūšio tarp T. Kostiuškos sukilėlių ir caro kariuomenės epizodas.

Truputis istorijos faktų. 1794 m. balandžio mėnesį prasidėjęs sukilimas buvo nukreiptas prieš Rusijos caro valdžią. Šie istoriniai

įvykiai palietė Kauno mieste ir apylinkėse gyvenusius prieš carinę priespaudą nusiteikusius gyventojus. T. Kostiuškos idėjos buvo remiamos ir finansiškai, ir fiziškai tiesiogiai dalyvaujant kariniuose veiksmuose.

Kauno mieste stovėjusi Lietuvos kariuomenės I-oji tautinė husarų brigada iš karto prisidėjo prie sukilėlių. Generolas Ignotas Kajetonas Prozoras iš kauniečių suformavo Kauno pėstininkų batalioną.

Mūsų protėviai nuo pat pradžių įsitraukė į sukilimą. Visi priešakinės sargybos pulkai kovėsi karo veiksmuose sukilėlių pusėje. Kauno įvykiuose dalyvavo 4-tojo priešakinės sargybos pulko kariai. Neišliko duomenų, kurie mūsų protėviai dalyvavo šiuose įvykiuose.

(Nukelta į 8-ą psl.)

Bent širdimi prisiliesti prie tautos istorijos

(Atkelta iš 1-o psl.)

mas, garsėjantis savo maldos namais – mečete. Tačiau artėjantis karas buvo negailestingas, sunaikino viską, kas buvo brangu. Vokiečiai, kasdami apkasus, garsiosios mečetės rąstus panaudojo apkasų sutvirtinimams ir šios nebeliko.

Šiandien šiame kaime totoriams brangią praeitį primena tik likusios senosios kapinaitės, nublukę akmenys su išrėžtais vardais, pavardėmis. Sunkiai išžiūriuose akmenis rėžiuose atvykę totorių bendruomenės atstovai bandė įskaityti pavardes, rasti pažįstamus vardus. Totoriai žvelgė į tolį – ton pusėn, kur kadaise stovėjo garsioji mečetė, nors jos ir nebeliko, bet džiaugėsi – bent širdimi prisilietę prie tų vietų, kur vaikščiojo jų artimieji. „Net kalbos nėra, kokia mums brangi ši vieta, kaip svarbu išsaugoti šią šventą vietą, nuostabu, kad atvykome, kad radome mūsų kapinaites, buvusį totorių kaimą,“ – kalbėjo Lietuvos totorių sąjungos pirmininko pavaduotojas Motiejus Jakubauskas, savo lėšomis pastatęs kapinaitėse paminklinį akmenį totoriams atminti.

Padėka seniūnui už nuoširdžią pagalbą

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas tarė sveikinimo žodį, sukalbėjo maldą, kuria pagerbė protėvius. Pirmininkas priminė, kad daug garsių ir garbių žmonių, šeimų kilo iš šios

vietos. A. Jakubauskas, kaip ir jo pavaduotojas, daug kartų tarė nuoširdžius padėkos žodžius Bartninkų seniūnui Petriui Čirvinskui už parodytą dėmesį kapinėms. Dar visai neseniai Vinkšnupių kaimo totorių kapinės buvo nepraeinamas sužėlęs brūzgynas. Seniūnas ėmėsi iniciatyvos, ieškojo darbuotojų, į pagalbą atskubėjo ir Bartninkų vidurinės mokyklos moksleiviai ir visi bendromis jėgomis sutvarkė sužėlusias kapines. „Nors totorių šiose apylinkėse jau nebėra, tačiau jų vardu lenkiu žemai galvą prieš Jus, gerbiamas seniūne,“ – kalbėjo A. Jakubauskas. P. Čirvinskas patikino, jog džiugu prisidėti prie gerų darbų,



Tautinių mažumų departamento ir totorių bendruomenės atstovai dėkoja Bartninkų seniūnui Petriui Čirvinskui už rūpestį totorių kapinaitėmis

reikia gerbti žmonių prisiminimus, tautos istoriją. P. Čirvinskas pažadėjo rūpintis kapinaitėmis ir neapleisti šios vietos. „Šiandien mes dalyvaujame istorijos pamokoje, totoriai buvo puikūs kariai, tikiuosi, kad pasirašę bendradarbiavimo sutartį turėsime vieną žmogišką tikslą – pažinti vieni kitus, pažinti visiems brangią istoriją. Gyvename vienoje valstybėje ir turime kuo didžiuotis,“ – kalbėjo Lietuvos šaulių sąjungos vadas Juozas Širvinskas.

Kilnus tikslas, suartinantis tautas

Vilkaviškio krašto muziejaus direktorius Antanas Žilinskas pristatė įdomią ir šmaikščią istoriją apie totorius, pranešimą pavadinęs „Vinkšnupių koldūnai stebino Varšuvą“. Direktorius papasakojo apie įdomius koldūnų gaminimo papročius. Istorikas pasakojo, kaip apylinkėse originaliai mėsa buvo rūkoma atvirame ore. „Linkiu, kad Bartninkai turėtų kavinukę ir išgarsėtų garsiaisiais totorių koldūnais greta Basanavičynės ir ten kepamo lietuviško plokštainio,“ – su humoro gaidle linkėjo A. Žilinskas.

– Būtų gražu, jei visi suorganizuotume nuostabią šventę, kurioje galėtume paragauti totoriškų koldūnų ir lietuviško plokštainio.

Atvykusieji džiaugėsi aplankę buvusį totorių kaimą. Pažadėjo ne kartą čia atvykti, atvežti savo vaikus ir anūkus, kad praeities istorija išliktų.

Pasirašyta Šaulių sąjungos ir Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos bendradarbiavimo sutartis



Gegužės 30 dieną Vinkšnupių kaime, Vilkaviškio raj. savivaldybėje, Lietuvos šaulių sąjungos vadas Juozas Širvinskas ir Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas pasirašė bendradarbiavimo sutartį.

Abi organizacijos išsipareigoja bendradarbiauti, ugdydamos vaikų ir jaunimo pilietiškumą, patriotiškumą, stiprindamos dorovines jaunosios kartos savybes, pagarbą Lietuvos valstybei ir joje gyvenančioms tautinėms bendrijoms, išsipareigoja keistis informacija apie Šaulių sąjungoje ir totorių bendruomenėje vykstančius renginius bei organizuoti bendrus renginius – sporto varžybas, išvykas, šventes, taip pat skatinti vaikus ir jaunimą domėtis vieniems kitų veikla.

“LT” informacija

Įvyko Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos ataskaitinė rinkiminė konferencija

2008 m. balandžio mėn. 26 d. S. Neris gimnazijoje Vilniuje įvyko Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos ataskaitinė rinkiminė konferencija. Prieš konferencijos pradžią pasveikinti Motiejus Abunevičius 80 metų jubiliejaus proga bei Adomas Abunevičius, atšventęs savo šešiasdešimtmetį.

LTBS pirmininkas dr. Adas Jakubauskas perskaitė ataskaitą apie savo veiklą nuo 2005 m. balandžio 28 d. iki 2008 m. balandžio 26 d. Pirmininko žodžiais tariant, išaugo Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga. Dabar ją sudaro Vilniaus, Kauno, Alytaus apskričių, Klaipėdos, Panevėžio miestų bei Varėnos rajono totorių bendruomenės. Dūrys lieka atviros visoms totorių bendruomenėms, kurios dirba pozityviai tautos labui. A. Jakubauskas pasidžiaugė, kad Kauno bendruomenės naujuoju pirmininku išrinktas Kęstutis Šafranavičius,

labai aktyvus, išsilavinęs, turintis gerą vardą žmogus. Per trumpą laiką Kauno bendruomenė tapo viena pirmujančių Lietuvoje, labai gerai sutvarkyta organizacinė struktūra, suburtas vaikų kolektyvas, pradėtas burti karo istorijos klubas. Keturiasdešimt Totorių kaimo bendruomenės pirmininke išrinkta Fatima Buinovska, kuri irgi ėmėsi kokybiškai naujai organizuoti bendruomenės veiklą.

Ženklesni LTBS darbai: 2006 m. kovo 28 d. Trakų istorijos muziejuje atidaryta pastovi ekspozicija, skirta Lietuvos totoriams; 2007 m. balandžio 26 d. Nacionalinėje Filharmonijoje įvyko Kazanės konservatorijos Totorių muzikos orkestro koncertas, 2008 m. balandžio 28 d. pakartotinis orkestro koncertas įvyko VRM kultūros rūmuose; įkurtas senjorų klubas Alytuje.

Konferencijos dalyviai iš klausė Revi-

zinės komisijos ataskaitą. LTBS Tarybos ir jos pirmininko darbas buvo įvertintas patenkinamai. Buvo pasiūlyta naujuoju LTBS pirmininku išrinkti Adą Jakubauską. Jam sutikus, balsuota vienbalsiai. Suformuota nauja LTBS Taryba į kurią buvo išrinkti: K. Šafranavičius, I. Makulavičius, G. Miškinienė, F. Šaripovas, I. Bogatovas, L. Gaidukevičienė, F. Buinovska, G. Sitykovas, J. Aleksandrovič. LTBS pirmininko pavaduotojais išrinkti: K. Šafranavičius, M. Jakubauskas, A. Aleksandrovičius. Į Revizijos komisiją išrinkti: J. Ridzvanavičius (jaunesnysis), L. Baranauskienė, R. Sobieska, J. Chaleckas, R. Jankauskienė.

LTBS pirmininkas dr. A. Jakubauskas pasiūlė išrinktos Tarybos įgaliojimus pratęsti iki 4 metų, pakeičiant atitinkamą punktą LTBS įstatuose. Konferencijos dalyviai šiam pasiūlymui pritarė vienbalsiai.

“LT” informacija”

LIETUVOS TAUTINIŲ MAŽUMŲ SEKMADIENINIŲ MOKYKLŲ VII FESTIVALIO AKIMIRKOS

OLGA JAKUBAUSKIENĖ

Džiaugiamės, kad Vilniaus totorių sekmadieninės mokyklos ir Kauno totorių ansamblio „Leisan“ jaunimas dalyvauja įvairiuose renginiuose, parodydamas kitiems savo kultūrą, tradicijas ir papročius. Birželio 7, 8 dienomis Kaune buvo organizuojamas Lietuvos tautinių mažumų sekmadieninių mokyklų VII-asis festivalis, kuriame dalyvavo apie 20 tautinių bendruomenių mokyklų ir ansamblių, tarp jų ir mūsų vaikai.

Vilniaus sekmadieninė mokykla festivalyje dalyvauja ne pirmus metus, todėl parengė ypatingą programą, kartu buvo įtraukti nauji mokiniai. Kauno totorių jaunimas į festivalį susirengė pirmą kartą.

Birželio 7-ąją, pirmąją festivalio dieną, kultūros ir sporto centre „Girstutis“ savo programas parodė visi dalyviai. Į koncertą atvyko ir sveikinimo žodžius tarė Kauno miesto mero pavaduotojas Kazimieras Kuzminskas ir Kauno miesto savivaldybės administracijos direktorius Vygantas Gudėnas. Koncertas neprailgo ir visiems patiko, nes po jo pirmosios dalies vaikams buvo sureng-

tos pramogos: karūnos gaminimas, paveikslukų spalvinimas ir pan. Visiems dalyviams už nuostabų pasirodymą buvo įteikti padėkos raštai ir saldžios dovanos.

Festivalio antrąją dieną dalyviams buvo surengta pramoginė iškyla laivais po Kauno marias ir ekskursija Lietuvos

liaudies buities muziejuje Rumšiškėse. Vaikai linksmai leido laiką, prižiūrėti vaikų ir jaunimo stovyklos „Atgaja“ vadovų.

Grįždami namo visi buvo truputį pavargę, tačiau gerai nusiteikę ir pilni įspūdžių, kuriais norėjosi pasidalyti su artimaisiais.



Iš dešinės į kairę: Elmira Juozapavičiūtė, Artūras Jasinskij, Mikajil Abbasov, Evelina Radlinskaitė, Danielius Mažitovas, Kamilė Radlinskaitė, Emilija Radlinskaitė, Julija Kazienaitė, Gulnara Juozapavičiūtė.

Motiejus Jakubauskas

Dr. ADAS JAKUBAUSKAS

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirminkas

Savo gyvenime nedažnai sutinkame žmones, kuriuos galime pavadinti Draugais iš didžiosios raidės. Toks žmogus yra Motiejus Jakubauskas.

Jis gimė 1960 m. balandžio 7 d. Alytaus rajone, Raižių kaime. Motiejus tėvai namą pasistatė visai šalia mečetės, todėl nuo pat mažumės jis dalyvavo Raižių totorių bendruomenės gyvenime. Kaip pats sako, su broliais po pamaldų eidavo į mečetę valyti nuo grindų ištirpusio žvakių vaško. Nuo jaunystės Motiejus turėjo daug interesų, todėl, ieškodamas savo kelio, žinių bandė pasisemti keliuose technikumuose. 1980 m. jis labai gerais pažymiais baigė Aukštadvario žemės ūkio technikumą ir įgijo zootechniko specialybę. Savo darbinę veiklą pradėjo Alytaus rajono Raižių tarybiniame ūkyje. Po tarnybos kariuomenėje dirbo Lietuvos ryšių statybos meistru, 1986 m. - Lietuvos ryšių statybos darbų vykdytoju, „Lietuvos telekomo“ Alytaus filialo statybos ir civilinės saugos inžinieriumi, UAB „Toma“ direktoriaus pavaduotoju. Buvo įstojęs studijuoti...

Darbas...

1996 m. Motiejus su broliu Simu įkūrė įmonę „Sonetas“, kuri dabar yra žinoma Lietuvoje kaip viena patikimiausių akmens apdorojimo įmonių. Veiklą pradėjusi nuo mažų antkapinių paminklų gamybos, ji pamažu plėtėsi, jai buvo patikėta daug svarbių užsakymų iš granito, statant žinomų meistrų skulptūras. Svarbiausi įmonės atlikti darbai: „Būsimoji motina“ (skulptorius L. Žūklys), paminklas Tauro apygardos partizanams Marijampolėje (skulptorius A. Ambraziūnas), paminklas Vietinės rinktinės savanoriams, sušaudytiems Aukštuosiuose Paneriuose (skulptorius Juozas Šlivinskas), paminklas generolui Jonui Žemaičiui prie LR Krašto apsaugos ministerijos Vilniuje (skulptorius G. Lukošaitis), paminklas genocido aukoms, ištremtoms prie Laptevų jūros, atminti Aukų g. Vilniuje (skulptorius J. Jagėla) ir daug kitų žinomų visoje Lietuvoje objektų. Paskutiniai įmonės darbai – postamentai generolų P. Plechavičiaus ir J. Žemaičio biustams, kurie bus pastatyti Kauno Karo muziejaus sodelyje.

Šeima...

Motiejus – šeimos žmogus, jo santuoka su žmona Emilija trunka daugiau kaip dvidešimt metų. Emilija yra baigusi Vilniaus universiteto Ekonomikos fakultetą, abi Motiejus dukros taip pat pabaigusios aukštuosius mokslus. Edita – geografiją, Loreta turi vadybininko diplomą. Motiejus džiaugiasi Editos pirmagimiu – penkiamečiu Motiejumi – pavadintu jo garbei.

Pažintis su Motiejumi, visuomeninė veikla...

Mūsų bendravimas su Motiejumi prasidėjo palyginti neseniai, kai jis išitraukė Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos veiklą. Iš pradžių jis buvo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininko patarėjas, vėliau – pavaduotojas. Jo iniciatyva ir lėšomis pradėta kilni akcija – sužymėtos visos Raižiuose ir apylinkėse esančios senosios totorių kapinės, kurių yra daugiau nei trylika. Dabar jos nebus užmirštos – apie jas ateinančioms kartoms bylos pastatyti solidūs paminkliniai akmenys, informuojantys, kad tai saugomos valstybės senosios totorių kapinės. 2008 m. sausio mėnesį tuo pat tikslu kartu su kitais Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos aktyvistais lankėmės Vilkaiviškio rajone, Vinkšnupių kaime išlikusiose nedidelėse totorių kapinaitėse, kurias gražiai prižiūri Bartninkų seniūnas Petras Čirvinskas. Gegužės 30 d. Vinkšnupių kapinaitėse buvo atidengtas

paminklinis akmuo. Į šį kaimą neretai užsuka Lietuvos kraštotyra besidomintys žmonės. Nors totorių ten seniai nebeliko, visi besilankantys nuo šiol žinos apie nedideles totorių kapinaites Suvalkijos žemėje... Ateityje Vinkšnupių kaime bus įrengtas informacinis stendas. Šio darbo irgi ėmėsi Motiejus...

Paskutiniu metu kone kiekvieną savaitę su Motiejumi bendraujame susitikę arba telefonu. Vilniuje kartu su juo tvarkome svarbius bendruomenės reikalus miesto savivaldybėje, Krašto apsaugos ministerijoje, Paminklų apsaugos departamente prie Kultūros ministerijos. Buvome Alytaus apskrities viršininko administracijoje, Alytaus rajono savivaldybėje. Visur jis dalykiškas, mato problemos esmę.

Pateiksiu vieną pavyzdį: visi žino, kad Vilniuje, Lukiškių priemiestyje, stovėjo mečetė ir šalia jos buvo senosios totorių kapinės. 1997 m. buvo svarstoma galimybė toje vietoje pastatyti memorialinį paminklą, tačiau iki šiol to nebuvo padaryta. Mus su Motiejumi priėmė Vilniaus meras, su kuriuo geranoriškai pasišnekėję sutarėme, kad artimiausiu metu buvusioje kapinių vietoje toks paminklinis akmuo būtinai turi būti pastatytas, taip pat ir buvusiose totorių kapinėse Liudvinave. Panaši padėtis yra ir Vilniaus rajone, kur sunaikintos mažiausiai ketverios senosios totorių kapinės: Merešlėnuose, Melekonyse, Kazaklaruose. Taigi čia laukia toks pat didelis darbas, kaip ir Raižiuose.



Paminklas Vytautui ir Žalgirio mūšiui atminti...

Viena iš didžiausių Motiejaus svajonių - pastatyti paminklą LDK valdovui Vytautui Didžiajam Raižių kaime. Kartu 2010 m. būtų įamžintas ir Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejus. Jame mūsų protėviai, vadovaujami Aukso Ordos chano Tochtamyšo sūnaus Dželal ed Dino kovėsi lietuvių ir lenkų pusėje. Karo istorikų nuomone, būtent totoriai pradėjo šį mūšį... Pastačius paminklą, Raižiai taptų traukos centru, juo labiau kad kaime numatyta įsteigti ir Lietuvos totorių etnografijos muziejų. Šiai idėjai pritarė Alytaus apskrities viršininko administracija, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas bei Kultūros ministerija.

Iš pat pradžių paminklą Vytautui Didžiajam planuota pastatyti Keturiasdešimt Totorių kaime, minint totorių įsikūrimo LDK teritorijoje 600 metų jubiliejų. Tačiau šis projektas nebuvo įgyvendintas. Prieš keletą metų Motiejus Jakubauskas buvo subūręs bendraminčius šį paminklą pastatyti Alytuje kaip lietuvių ir totorių bendro sugyvenimo simbolį. Iš pradžių miesto valdžia lyg ir palaikė idėją, tačiau paminklui pinigų neatsirado. Kai Lietuvos valstybė pradėjo ruošti Žalgirio mūšio 600 metų jubiliejaus minėjimui, bendruomenėje pasitarę mes nusprendėme, kad paminklą geriausia būtų pastatyti Raižių kaime, kuris Lietuvos totorių bendruomenės istorijoje visuomet vaidino labai svarbų vaidmenį. Tuo tikslu įkurtas Vytauto Didžiojo paminklo pastatymo fondas, kurio pirmininku išrinktas Motiejus

Kreipimasis į Lietuvos totorių bendruomenės narius

Gebiami Tautiečiai! Rinkimuose į Lietuvos Respublikos Seimą, kurie vyks spalio 12 d., kviečiu Jus balsuoti už mūsų bendruomenės narį **Motiejų Jakubauską. Jį kandidatų į Seimo narius 69 Dzūkijos vienmandatėje apygardoje iškėlė partija „Tvarka ir Teisingumas“. Alytaus rajono ir Alytaus miesto Pramonės mikrorajono bei Pirmojo Alytaus gyventojai už **Motiejų Jakubauską** gali balsuoti vienmandatėje apygardoje, ties jo pavarde pažymėdami kryžiuką.**

Visoje Lietuvoje Jūs galite balsuoti pasirinkdami partijos „Tvarka ir Teisingumas“ sąrašą Nr. 13 bei pirmumo balsą (reitingo balą) atiduodami už Motiejų Jakubauską, kurio numeris partijos sąrašė yra 78.

Šie rinkimai yra istoriniai, nes balsuodami Jūs suteiksite šansą mūsų bendruomenės nariui patekti į Seimą. Nebūkite abejingi, ateikite balsuoti!

*Pagarbiai,
Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas
Dr. Adas Jakubauskas*

Jakubauskas. Paminklo maketą sukūrė žinomas skulptorius iš Kauno Juozas Šlivinskas. Skulptūra turėtų simbolizuoti 6 metrų spindulį, kuriame būtų iškaltos svarbiausios Lietuvos valstybei ir totorių bendruomenei datos. Jeigu bus surinkta pakankamai lėšų, galbūt tuomet pavyks pastatyti biustą kunigaikščiui Vytautui Keturiasdešimt Totorių kaime. Pastačius paminklą Raižiuose fondas nebus uždarytas, jis kaups lėšas kitiems

geriems tikslams: totorių bendruomenės senelių, našlaičių, daugiavaikių šeimų paramai, gabių studentų stipendijoms, dvasininkų išlaikymui. Duok Dieve, kad šie planai būtų įgyvendinti!

Kandidatas į Seimo narius...

Kai Motiejui buvo pasiūlyta kandidatuoti į Lietuvos Respublikos Seimą, iš karto pritariau tai minčiai. Po jo šeimos narių aš turbūt buvau pirmasis bendruomenės žmogus, sužinojęs apie tokį pasiūlymą. Be jokios abejonės, Motiejus yra pasiruošęs darbui Seime. Kandidatu į Seimo narius 69 Dzūkijos vienmandatėje apygardoje jį iškėlė partija „Tvarka ir Teisingumas“. Jeigu bus išrinktas, Motiejus galės sėkmingai atstovauti ne tik savo apygardos rinkėjams, bet ir paviešinti Lietuvos totorių bendruomenės problemas ir lūkesčius. Esu tuo tikras. Be to, Motiejus Jakubauskas M. Riomerio universitete 4 kurse sėkmingai studijuoja teisę, o teisininkų Seime trūksta.

Bendraudamas su Motiejumi ne kartą pastebėjau jo ištikimybę žemei, kurioje jis gimė ir gyvena, bei rūpestį Lietuvos totorių bendruomenės ateitimi. O kas gali būti geriau už šias dvi vertybes - meilę gimtajam kraštui ir savo Tautai?



Su broliu Simu

Motiejus Jakubauskas. Apie Vytautą Didįjį, darbą, pomėgius ir šimtalapį...

IGNAS RIBAITIS

Nedaug šiais laikais sutiksime žmonių, kurie be jokio atlygio ir kitokios naudos, aukodami savo laiką, energiją ir sunkiai uždirbtus pinigus, puoselėja savo tautos istoriją ir kultūrą. Toks žmogus yra Motiejus Jakubauskas – atstovas totorių tautos, kurią prieš 600 metų į Lietuvą atvedė Didysis kunigaikštis Vytautas.

Apie Vytautą Didįjį, kuris stovės Raižiuose...

Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos (LTSB) pirmininko pavaduotojas verslininkas Motiejus Jakubauskas jau daug metų rūpinasi savo tautos istorinio ir kultūrinio paveldo išsaugojimu. „Situacija buvo tragiška,“ – pradėjo savo pasakojimą M. Jakubauskas, „Raižių apylinkėse yra 13 Lietuvos totorių kapinių, įtrauktų į kultūros paveldo saugomų objektų sąrašą, tačiau Alytaus rajono valdžia nė piršto nepajudino, kad jas nors minimaliai apsaugotų. Tad nusprendėm kartu su broliu Simu savo iniciatyva sutvarkyti šešeris kapinaites, pastatydami jų teritoriją žyminčius paminklus. Pirmieji savo pagalbą pasiūlė Šaulių sąjungos kariūnai, su kuriais tvarkėme Raižių kaimo kapines“.

Prieš keletą metų Motiejaus iniciatyva buvo tariamasi su tuometine Alytaus miesto valdžia dėl paminklo Vytautui pastatymo Alytuje. Ir vieta buvo parinkta, bet tai tebuvo rinkiminiai pažadai, o



Motiejus Jakubauskas

mes puikiai žinome, kas iš jų lieka po rinkimų... Todėl Motiejus Jakubauskas su bendraminčiais nutarė įkurti fondą ir paminklą Vytautui statyti Raižiuose.

Apie darbą...

Daug sumanumo ir jėgų reikalauja firmos „Sonetas ir KO“ direktoriaus pareigos: gamybos organizavimas, užsakymai, klientai – viskas M. Jakubausko žinioje. „Į akmens apdirbimą reikia įdėti ne tik daug fizinio darbo, bet ir daug šilumos bei meilės“, – apie akmens paruošimo subtilybes pasakoja direktorius. Daug įmonėje padarytų paminklų puošia Lietuvos miestus: tai ir paminklas generolui Jonui Žemaičiui Vilniuje prie Krašto apsaugos ministerijos, ir paminklas vyskupui Motiejui



Nuotraukoje : (iš kairės) „Lapteviečių brolijos“ pirmininkas Jonas Marčauskas, Motiejus Jakubauskas, skulptorius Jonas Jagėla.

Valančiui Kaune, ir memorialas Tauro apygardos partizanams Marijampolėje, ir daug kitų reikšmingų darbų.

Apie pomėgius ir šimtalapį...

Laiko kitiems pomėgiams beveik nelieka, o jų Motiejus Jakubauskas turi ne tiek ir mažai. „Nuo seno pradėjau domėtis numizmatika. Mano monetų kolekcijoje yra nemažai įdomių egzempliorių. Vienas iš įdomesnių – Žygimanto Augusto laikų moneta. Senovinių rusiškų monetų kolekcijoje yra viena rečiausių – 1896 metų 25 kapeikų nominalo moneta, taip pat labai įdomi imperatorienės Jekaterinos jubiliejinė moneta ir pagaliau dar vienas „perliukas“ – dviejų šimtų metų senumo moneta, vadinama „denga“. Taip pat mano kolekcijos pažiba yra tarpukario Lietuvos monetos“. Besišnekučiuojant dėmesį patraukia kelios knygos aprūntais viršeliais. Pastebėjęs mano žvilgsnį, šeimininkas paima į rankas kelias jų. „Tai apskritai unikalus dalykas – bažnytinės knygos, išleistos pirmojo Rusijos knygų leidėjo Ivano Fiodorovo spaustuvėje. O štai čia desertui, – Motiejus atsargiai paima nuo lentynos dar vieną egzempliorių, – tai arabų ir lenkų kalba ranka rašyta šventa knyga Chamailas, jos amžius nenustatytas, tačiau aiškiai matyt, jog tai labai senas daiktas. Šios knygos saugomos ir perduodamos iš kartos į kartą, todėl mes jas dabar galim laikyti savo rankose.“

Monetų kolekcija, knygos, taip pat senoviniai įrankiai, namų apyvokos daiktai, „Muhiras“ – paveikslas islamo tema, – neįkainojamas menine ir dvasine prasme, visa tai – būsimos totorių kultūros ir istorijos muziejaus Raižiuose eksponatai. O šiek tiek praalkęs lankytojas galės paragauti tikros totoriškos virtuvės patiekalų kavinėje, kurią planuojama įkurti šalia muziejaus. „Kulinariniam paveldui taip pat skiriame daug dėmesio: daugelis puikiai žino totoriškus „šimtalapius“ pyragus, tačiau iškepti tikrą totorišką pyragą ne kiekvienas sugeba. Štai tokia „skania“ gaidelė pasibaigė mano susitikimas su šiuo įdomiu, energingu žmogumi, kurį partija „Tvarka ir teisingumas“ iškėlė savo kandidatu Alytaus rajone rinkimuose į Seimą.

*Perspauzdinta iš Alytausgidas.lt,
2008 04 04*

Motiejų Jakubauską pažįstu gerai

JUOZAS SKESTENIS

Inžinierius, partijos
„Tvarka ir teisingumas“ koordinatorius
Alytaus apskrityje

Motiejų Jakubauską pažįstu seniai.

Susitikdavome su juo darbo, visuomeniniais reikalais. Kuo jis skiriasi iš kitų? Jis visada įdėmiai išklauso pašnekovą ir greitai įsigilina į problemos esmę. Paprastai jis nemėgsta tuščių kalbų. Veiklumas, konkretumas, sprendžiant bet kokius klausimus, – tai išskirtiniai jo bruožai.

Motiejus Jakubauskas įsteigė labai reikalingą Lietuvai įmonę. Joje sukurtos skulptūros puošia Vilnių ir kitus Lietuvos miestus bei miestelius. Daug žmonių įtraukta į jo verslą. Tai ir paprasti darbininkai, ir meistrai, architektai, skulptoriai, mokslo ir kultūros įstaigų atstovai. Su visais pašnekovais jis randa bendrą kalbą, išsiklauso į kito žmogaus žodžius, įvertina teigiamus oponento samprotavimus, tačiau sugeba apginti savo nuomonę.

Ką dar galėčiau pasakyti? Motiejus puikiai supranta mūsų valstybės įstatymų leidimo sistemą, kuri nėra tobula. Jis jau keletą kartų išsakė savo nuomonę, ką reikėtų padaryti, kad vystytusi mūsų šalies ekonomika, sumažėtų bedarbystė, būtų padidinti atlyginimai darbuotojams.

Svarbu, pabrėžia jis, kad valstybė didintų savo biudžetą ne baudomis, bet stimuliuodama gamybą ir vartojimą, diegdama naujausias technologijas, keldama kultūrą, suteikdama jaunimui gerą vidurinį ir specialųjį išsilavinimą.

Jis – žodžio žmogus. Motiejus visada teikia konkrečius pasiūlymus, ir jam pavysta juos įgyvendinti.

Būdamas Lietuvos totorius, Motiejus Jakubauskas sujungė savyje totorių ir lietuvių tradicijas. Rodydamas ištikimybę protėvų tikėjimui, jis labai tolerantiškas kitų religijų atžvilgiu. Prisimenu, kartą aš paprašiau Motiejaus parodyti man musulmonų mečetę. Jis tuoj pat sutiko. Mes nuvažiavome į Raižių kaimą. Ten keletą šimtmečių gyvena Lietuvos totoriai, tarp kurių nemažai žmonių, nusipelnusių Lietuvos istorijai.

Į kaimą mes atvykome penktadienį. Mečetėje mūsų laukė imamas, kuris papasakojo apie mečetės istoriją, vietos žmonių tradicijas ir papročius. Daug įdomaus iš Motiejaus sužinojau apie islamą.



Veiklumas, konkretumas, sprendžiant bet kokius klausimus, – tai išskirtiniai Motiejaus Jakubausko bruožai.

Jis labai įtaigiai man papasakojo apie šią vieną iš pasaulinių religijų, išpažįtančių bendrąsias žmogiškąsias moralines ir dvasines vertybes. Skirtumai tarp pasaulio religijų nėra tokie esminiai, nes jas jungia tikėjimas vienu Dievu, sakė jis.

Išskirtinis Lietuvos totorių bruožas – pagarba krikščionių tikėjimui, tradicijoms, – pažymėjo Motiejus ir man papasakojo vieną įdomų faktą. Ir tarybiniais laikais žmonės stengėsi švęsti religines šventes. Jeigu darbo diena sutapdavo su krikščioniškosiomis šventėmis, į darbą eidavo musulmonai, o jeigu musulmonų – tuomet dirbdavo krikščionys. Taip buvo Raižių tarybiniam ūkyje...

Imamas apgailestavo, kad daug jaunimo išvažiavo į miestus, o kaime daugiausia pasiliko senyvi žmonės.

Motiejaus nuomone, tai neišvengiamas procesas dėl labai sparčios pramonės plėtros. Bet jis pasidžiaugė, kad jaunimas neužmiršta gimtųjų vietų, dažnai atvažiuoja į kaimą poilsio dienomis ir padeda savo tėvams ir giminaičiams atlikti žemės ūkio darbus.

Aš galėčiau daug gero papasakoti apie Motiejų Jakubauską, nes pažįstu jį daugelį metų. Esu įsitikinęs, kad, jeigu Motiejus bus išrinktas į Lietuvos Respublikos Seimą, jis tinkamai atstovaus visų Lietuvos žmonių interesams.

Vilniuje lankėsi Gulnara Sergejeva

2008 m. gegužės 21 d. Tautinių bendrijų namuose lankėsi Rusijos Dūmos deputatė, tarpparlamentinių ryšių su Lietuva koordinatore Gulnara Sergejeva. Ji – Kazanės totorė, baigusi Kazanės valstybinio universiteto Teisės fakultetą, ilgą laiką dirbusi Kazanėje advokate, vėliau išrinkta į Tatarstano Respublikos Valstybės Tarybą. Rusijos Dūmos deputatė G. Sergejeva išrinkta per paskutinius rinkimus. Prieš atvykdamą į Lietuvą ji pareiškė norą susitikti su Lietuvos totorių bendruomenės vadovais. Šį susitikimą suorganizavo Lietuvos Respublikos Seimo Tarptautinių ryšių departamentas. Susitikime su Gulnara Sergejeva dalyvavo Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas dr. Adas Jakubauskas, LTBS pirmininko pavaduotojas Alijus Aleksandrovičius, Vilniaus apskrities totorių bendruomenės pirmininkė dr. Galina Miškinienė, Klaipėdos totorių bendruomenės „Nur“ pirmininkas Fluiras Šaripovas, Keturiasdešimt totorių kaimo bendruomenės pirmininkė Fatima Buinovska, Visagino totorių bendrijos pirmininkė Zilia Karimova.

LTBS pirmininkas dr. Adas Jakubauskas viešniai papasakojo apie Lietuvos totorių bendruomenę, jos aktualijas ir problemas. Po to įvyko diskusija, kurioje dalyvavo visi susitikimo dalyviai. Diskutuota, kaip išlaikyti Lietuvos totorių kultūrą, aptarti religijos išsaugojimo klausimai.

Gulnara Sergejeva pažadėjo apie susitikimą su Lietuvos totorių bendruomenės lyderiais papasakoti Tatarstano prezidentui Mintimirui Šaimijevui.

Gegužės 22 d. ji lankėsi Trakuose ir Keturiasdešimt totorių kaimo mečetėje, kur susitiko su vietos bendruomene.

„LT“ informacija

2008 m. birželio 21 d. Vokietijos totorių bendruomenė „Tatarlar Deutschland“ Berlyne organizavo tradicinę totorių šventę – Sabantųjų. Apie Sabantųjų Berlyne skaitykite kitame laikraščio „Lietuvos totoriai“ numeryje.

2008 m. birželio 27–29 d. Gdanske įvyko III Pabaltijo šalių totorių Sabantjus. Apie šventę skaitykite kitame laikraščio „Lietuvos totoriai“ numeryje.

„LT“ informacija

Kauno miesto dienų renginiai

(Atkelta iš 1-o psl.)

parašė inscenuoto mūšio scenarijų. Didelį organizacinį darbą atliko Kauno karo istorijos klubo vadovas A. Daugirdas. Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos vadovai Kaune vykusiame susirinkime nusprendė, kad šio pasiūlymo įgyvendinimas turi didelę istorinę prasmę. Alytaus, Kauno ir Vilniaus apskričių bendruomenių atstovai nutarė, kad kiekviena bendruomenė skirs lėšų vienai uniformai pasiūti. Totorių bendruomenės atstovams renginyje dalyvauti būtina. Mūsų protėvių indėlis į Lietuvos valstybės karybą yra didelis. Istorikai nuoširdžiai konsultavo rekonstruojant karines uniformas.

Kauno karo istorijos klubas pakvietė į inscenuotą mūšį karo istorijos klubus iš Baltarusijos, Rusijos, Lenkijos, Latvijos. Dalyvavo klubai iš Ukmergės, Vilniaus ir kitų miestų. Iš viso buvo apie 220 žmonių. Kauno renginiui dėmesį parodė Europos karo istorijos klubų sąjungos vadovai. Kauno miesto savivaldybė ir Krašto apsaugos ministerija buvo renginio pagrindiniai rėmėjai. A. Jakubauskas, K. Z. Šafranavičius ir J. Ridzvanavičius atstovavo bendruomenei. Renginio dalyviai įsikūrė S. Raštikio puskarininkių mokykloje. Stovykloje vyko mokymai, uniformų ir ginklų apžiūra. Mūsų bendruomenės atstovų panašiam renginyje nėra buvę, todėl mes jautėme išskirtinį dėmesį Lietuvos ulonų klubui. Iš Maskvos atvyko majoras Sergejus Ulanovičius, kuris kilęs iš Trakų Ulanų giminės. Maskviečiai rodė išskirtinį dėmesį, nes Lietuvos totorių pulko egzistavimo pradžia - 1800 metai. Jų pulkas pradėtas formuoti iš Priešakinės sargybos pulko, kurio uniformas mes rekonstravome. Jautėme ir Lenkijos klubų atstovų didelį dėmesį. Lenkai kviečia į paskutinio T. Kostiuškos mūšio Varšuvos Pragos priemiestyje inscenizavimą.

Europos karo istorijos klubų sąjungos prezidentas generolas majoras A. J. Ebertas kvietė stoti į jų organizaciją. Tai rodo, kad mes pastebėti ir mūsų protėvių indėlis į karybą žinomas ir vertinamas.

Atrodo, kad atėjo laikas steigti Lietuvos totorių karo istorijos klubą. Visus, kuriems ši idėja artima, kviečiame dalyvauti klubo veikloje. Šioje srityje darbų yra apstu. Mes privalome surinkti kuo daugiau istorinės medžiagos apie mūsų protėvius karius. Šią medžiagą panaudosime kuriamame istorijos muziejuje Raižiuose.

Kauno karininkų ramovės ir Kauno miesto muziejaus vadovai siūlo įrengti nuolatines ekspozicijas. Praneškite, jei turite išlikusių nuotraukų ar kitų daiktų.



Iš dešinės: Kęstutis Šafranavičius, Adas Jakubauskas ir Jonas Ridzvanavičius



Su Maskvos ulonais. Pirmas iš dešinės - Sergejus Ulanovičius.



Ansamblis "Leisan" Kauno dienų - 2008 koncerte scenoje prie Savivaldybės

Летувос Тоторяй

18 мая – это трагедия не только крымских татар

АЛИЕ ЯСЫБА

(Симферополь, Крым)

Ежегодно 18 мая отмечается крымско-татарским народом как День национального траура. Одновременно это день национального единства в борьбе за восстановление прав крымских татар.

Истоки депортации берут свое начало в сложных отношениях Российского государства с крымским ханством. Претендуя на территорию бывшей Золотой Орды, Россия еще в 16 веке покорила Казанское, Астраханское, Сибирское ханства, Ногайскую орду. И только в конце 18 века Российской империи удалось аннексировать Крымское ханство. Реализовать идею «Крым без крымских татар» решилось и коммунистическое советское правительство. Для него это стало возможным с началом войны между СССР и Германией. Неудачи при обороне Крыма, который уже к осени 1941 г. был полностью оккупирован немцами, провал партизанского движения, возобновление традиционно подозрительного отношения к «иногородцам» среди русской части населения способствовало созданию мифа о якобы поголовном сотрудничестве крымских татар с оккупантами. 2 апреля и 11 мая 1944 г. за подписью Сталина принимаются специальные постановления о выселении всех крымских татар из Крыма в Узбекистан, а дополнительным постановлением от 21 мая 1944 г. предписывалось их переселение в некоторые области России. В Крыму в апреле, а затем в начале мая в срочном порядке были проведены две переписи крымских татар. 10 мая ничего не подозревавших жителей многих горных и предгорных сел погнали на ремонт дорог, где они трудились целую неделю. 18 мая по этим дорогам их всех вывезут из родных мест...

Ранним утром началась операция по насильственной высылке крымских татар. Очевидцы событий этого трагического дня рассказывают: «Людей загнали на кладбище, со всех сторон оцепленное пулеметами. Детей ста-

ли забирать от родителей, говоря, что старших расстреляют, а младших отправят в детские дома. Так их держали отдельно три-четыре часа. За это время некоторые матери потеряли рассудок...». «Нередко женщины во время сборов до отправки теряли сознание от картин издевательств над детьми и стариками...». «Одна пожилая женщина, обезумев от горя и неожиданности, бросилась бежать в степь, и была срезана пулементной очередью...». Можно бесконечно цитировать воспоминания людей, которые и через 63 года не покидают старшее поколение крымцев.

Операция «по очистке территории от предателей Родины» была «успешно» завершена к 16 часам 20 мая: 67 эшелонов, битком набитых крымскими татарами, были отправлены на восток, в Среднюю Азию и на Урал. А жителей отдаленного рыбацкого поселка на Арабатской стрелке Крымского полуострова «забыли» выслать вместе со всем народом. Спихавшись через некоторое время, недолго думая, так как отчет об успешном завершении операции был уже сдан высшему руководству, их погрузили в баржи и, отбуксировав далеко в море, потопили. И долго еще будет сниться русским очевидцам тех событий, оставшимся на берегу, молодая женщина, прижимавшая своего ребенка к груди, тело которой волнами выбросило море на берег. Русские жители, оставшиеся в то время в Крыму, вспоминают, как было страшно спать по ночам, когда море словно скорбно говорило с ними о жестоком преступлении, и будто в порывах ветра слышались голоса и стоны ни в чем неповинных людей, доносившиеся из-под воды...

В местах ссылки крымские татары все время помнили о страшной трагедии 1944, хотя уже выросло два поколения вдали от Крыма. Но никогда народ не забывал черную страницу своей истории и всегда жил надеждой вернуться на Родину... Еще в недавнем прошлом, до середины 1980-х гг., в этот день крымские татары собирались

на кладбищах, где были похоронены родные и близкие, так и не дождавшиеся возвращения на Родину. Отдав дань памяти погибшим и умершим в изгнании, колонны крымских татар шли в центральную часть городов и поселков, где предпринимали попытки проведения митингов. Активисты Крымско-татарского национального движения стремились использовать какую-либо возможность, чтобы как можно больше людей других национальностей узнали о трагедии крымско-татарского народа и его отчаянной борьбе за возвращение на Родину и восстановление нарушенных советским режимом прав. В свою очередь власть, делая все, чтобы не допустить проведения митингов крымских татар, как правило, в этот день осуществляла беспрецедентные меры по «охране общественного порядка». В Крыму, где с 1968 г. до середины 1980-х гг. проживало несколько тысяч крымских татар, в этот день по указанию партийных органов тоже предпринимались меры «по охране правопорядка». Среди крымского населения целенаправленно распространялись самые невероятные слухи об актах мести в отношении русскоязычного населения, которые якобы готовятся со стороны крымских татар. К сожалению, провокации властей часто достигали своей цели.

С началом массового возвращения крымских татар стало меняться и отношение жителей Крыма к траурной дате 18 мая. Начиная с 1994 г., официальная власть Крыма также принимает участие в мероприятиях, посвященных памяти жертв депортации. Стало традицией ежегодное проведение накануне 18 мая совместного траурного заседания Верховного совета, Совета министров и общественности Автономной республики Крым. 18 мая в Симферополь приезжают делегации из многих стран мира: России, Турции, Румынии, Канады, США... И это не только представители диаспоры крымских татар за рубежом. Трагедия 18 мая – это горе не только крымских татар.

Инициатива Мотеюса Якубаускаса дождалась отклика в Винкшнюписе

САУЛЕ ПИНКЕВИЧЕНЕ

В середине января советник председателя Союза общин татар Литвы (СОТЛ) Мотеюс Якубаускас, председатель СОТЛ Адас Якубаускас, главный редактор газеты "Летувос тоторай" Галим Ситдыков, заместитель председателя СОТЛ доц., др. Йонас Ридзванавичюс, председатель Общины татар Каунасского округа Кястулис Шафранавичюс

побывали в гостях в деревне Винкшнюпис Вилкавишкского района.

Вместе с сенюнасом Бартнинкской сенюнии Пятрасом Чирвинкасом они осмотрели самое большое в Литве татарское кладбище, на памятниках которого сохранилась дата даже 1680 года.

Участников поездки удивило и очень обрадовало то, что они увидели в Винкшнюписе: могилы упорядочены, очищены надгробия, видны большинство



На камне видна старинная надпись



На Винкшнюписком мизяре: Адас Якубаускас, Мотеюс Якубаускас, Кястулис Шафранавичюс, староста поселка Бартнинкай Пятрас Чирвинкас, Йонас Ридзванавичюс



Древние камни Винкшнюписского кладбища

надписей, кроме того, упорядочена дорожка, ведущая к кладбищу, предусмотрено поставить стенд, указывающий, как туда проехать. Старинное татарское кладбище - объект культурного наследия Литвы - присматривается по инициативе сенюнаса, выделяются средства из бюджета самоуправления. Соседи прекрасно понимают, что объект культурного наследия (рядом находятся сохранившиеся остатки фундамента мечети, бывшей усадьбы) являются очень интересными для туристов, поэтому старинные татарские кладбища включены в туристские маршруты.

"Словом, ситуация совсем другая, чем в Алитусском районе, где имеем уникальное историческое наследие в Райжяй, но совершенно не способны навести порядок, не первый раз поднимаем вопрос: почему самоуправление Алитусского района не присматривает старинные татарские кладбища, включенные в список объектов культурного наследия?" - констатировали участники поездки в Винкшнюпис.

Всего в Райжяйской апилинке находятся 13 татарских кладбищ, которые охраняются как объекты культурного наследия. Прошлой осенью на шести из них, по инициативе братьев Мотеюса и Симаса Якубаускасов, были установлены памятные камни, обозначающие их территории. На торжественном открытии памятных знаков прозвучали призывы к государственным институтам, частным лицам продолжить хорошую инициативу, а чиновникам Алитусского самоуправления - подумать, как практически позаботиться о старинных татарских кладбищах и другом наследии: назначить наблюдателей, поставить контейнеры для мусора, скосить траву, поставить указатели.

"Мы очень благодарны за хорошую инициативу по сохранению наследия литовских татар в Винкшнюписе самоуправлению Вилкавишкского района и лично Бартнинкскому сенюнасу Пятрасу Чирвинкасу" - сказал советник председателя Союза общин татар Литвы М.Якубаускас.

Статья перепечатана из газеты

Знаю Мотеюса Якубаускаса много лет

ЮОЗАС СКЯСТЯНИС

Инженер, координатор партии “Tvarka ir teisingumas”
(Порядок и справедливость) в Алитусском уезде.

Знаю Мотеюса Якубаускаса много лет.

Встречался с ним по разным поводам: по работе, общественным делам, были случайные встречи. Что характерно для него? Он всегда внимательно выслушивает собеседника и быстро вникает в суть дела. Вообще он не любитель пустых разговоров. Деловитость, конкретность в решении любых вопросов – его характерная черта.

Мотеюс Якубаускас сумел организовать предприятие очень важное для Литвы. Памятники, которые созданы под его руководством, украшают столицу Вильнюс и многие другие города и местности Литвы. Многие люди заняты в его бизнесе. Это и простые рабочие, и мастера, и архитекторы, и скульпторы, представители научных и культурных учреждений. И со всеми он умеет найти общий язык, умеет отстаивать свою точку зрения, умеет прислушаться к мнению другого человека, учесть позитивные моменты в рассуждениях оппонента.

Что еще характерно. Мотеюс прекрасно разбирается в законодательной системе нашей страны, несмотря на ее несовершенство. Он уже высказывал немало ценных предложений, какие меры надо принять для того, чтобы были созданы благоприятные условия для развития экономики страны, снижения безработицы, повышения зарплат работникам. Важно, подчеркивает он, чтобы государство наращивало свой бюджет не за счет штрафов, а за счет стимулирования производства и потребления, использования современных технологий, повышения культуры, общего и специального образования людей, особенно молодежи.

Он человек слова. На собраниях нашей организации Мотеюс всегда выступает с конкретными предложениями и добивается их выполнения.

Мотеюс Якубаускас, будучи литовским татариним по происхождению, впитал в себя культуру и традиции татарского и литовского народов. Сохраняя верность религии предков, он абсолютно толерантен к другим верованиям. Вспоминается такой случай.

Однажды я попросил Мотеюса показать мне мусульманскую мечеть. Он тут же охотно согласился. Мы поехали в деревню Райжяй. Там несколько сотен лет компактно живут литовские татары, среди которых немало людей, вошедших в историю Литвы.

Мы приехали в деревню в пятницу. В мечети нас ожидал местный имам, который рассказал об истории мечети, традициях и обычаях местных людей. Много интересно об исламе мне рассказал Мотеюс. Он очень убедительно показал мне, что ислам является одной из мировых религий, исповедующих общечеловеческие моральные и духовные ценности. Различия между мировыми религия-



Деловитость, конкретность в решении любых вопросов – характерная черта Мотеюса Якубаускаса

ми не являются существенными, поскольку главное в них это признание единого Бога, убежденно говорил он.

Характерной чертой для литовских татар является уважение к христианской религии, ее традициям, отметил Мотеюс и рассказал мне такой интересный факт. Оказывается во времена колхозов, если рабочий день совпадал с христианским праздником, то на работу выходили мусульмане, работая за двоих, а если был мусульманский праздник, то работали за двоих католики.

Имам мечети сожалел, что большинство молодежи выехало в города, в деревне остались, в основном, люди пожилого и преклонного возраста.

Мотеюс отметил, что это неизбежный процесс перехода сельского населения в города в связи с бурным развитием промышленности. Однако хорошо то, подчеркнул он, что молодежь не забывает родных мест, регулярно приезжает в деревню по выходным дням и активно помогает своим родителям и родственникам в выполнении всех хозяйственных работ.

Я могу много рассказывать о Мотеюсе Якубаускасе, потому что знаю его много лет, знаю с хорошей стороны. Я уверен в том, что, если Мотеюс будет избран в Сейм Литовской Республики, он будет достойно представлять интересы всех людей Литвы.

Концерты Динары Мазитовой в Литве

ГАЛИМ СИТДЫКОВ

По приглашению Союза общин татар Литвы в августе побывала в нашей стране молодая талантливая пианистка и композитор Динара Мазитова. Динара Мазитова - лауреат многих международных конкурсов по композиции и фортепиано.

Она выступила с концертами произведений классиков и собственными сочинениями в Каунасском центре национальных культур, в Вильнюсской гимназии искусств им. М.-К. Чюрлениса, в Друскининкай в Доме-музее М.-Л. Чюрлениса.

Концерты Динары были встречены зрителями с большим восторгом и благодарностью. Остановимся кратко на ее творческой биографии и станет ясно, с каким удивительным феноменом в музыке нам посчастливилось встретиться.

Динара родилась в Белорусском городе Лида 24 марта 1984 г. Ее мама, Светлана Афанасьевна - педагог музыкальной школы, вовремя заметила музыкальные способности дочери и стала способствовать ее развитию.

С раннего возраста Динара начала сочинять музыку. В начале небольшие произведения, пьесы, а в 9 лет уже сочинила детскую оперу «Цветы под ливнем», в 10 лет балет «Дюймовочка». В 18 лет, будучи учащимся Республиканского учебного комплекса гимназия-колледж при Белорусской Академии Музыки, состоялся



двухчасовой авторский концерт Динары в Белгосфилармонии. Развитию дарования девочки много внимания уделил педагог композиции Виталий Родионов. Под его руководством она участвовала во многих областных, республиканских и международных конкурсах музыкантов, получая неизменно высокие оценки зрителей и жюри. Десять лет назад она впервые побывала в Литве, в Каунасе, где ее принимал известный литовский композитор Гедрюс Купрявичюс. Прослушав сочинения Динары, он сказал, что девочка, безусловно, талантлива. Маэстро рекомендовал ей

продолжить музыкальное образование в Санкт-Петербурге.

В настоящее время имя Динары хорошо знакомо за пределами Беларуси. В 2007 году она стала лауреатом международного конкурса Марии Юдиной в Санкт-Петербурге, лауреатом 1 премии международного конкурса в Магнитогорске.

В 2007 г. закончила Санкт-Петербургскую консерваторию имени Н.А. Римского-Корсакова одновременно 2 факультета (фортепиано и композиция), получила два красных диплома, стала Рахманиновским стипендиатом, удостоена стипендии учёного





совета консерватории. За годы обучения в консерватории добилась заметных результатов в профессиональном совершенствовании. Не случайно именно её назвали лучшей выпускницей консерватории в 2007 году. Губернатор Санкт-Петербурга Валентина Матвиенко вручила Динаре диплом «Лучший студент вузов Санкт-Петербурга» учреждённый Правительством Санкт-Петербурга, Советом ректоров вузов.

Сегодня Динара аспирантка двух факультетов Санкт-Петербургской консерватории.

Наряду с обучением она много концертирует и сочиняет.

«Динара Мазитова – талантливая артистка, зрелый музыкант, самобытный композитор. Естественное тяготение к исполнению современной музыки, не раз продемонстрированное в концертах, убеждает в наличии у молодой артистки несомненной перспективы занять достойное место на мировой концертной эстраде» - говорит о Динаре её педагог по фортепиано Заслуженный артист России, профессор О. Ю. Малов.

«Динара Мазитова – исключительно талантливый человек, она и композитор и пианистка. В её музыке много фантазии, какие-то национальные почвенные чёрточки, ритмическое изящество, задор, даже «проказничество». И потом она прекрасно играет на рояле. У неё столько артистизма!» говорит о ней её педагог по композиции – Народный артист Рос-

сии, Первый лауреат Золотой медали им. Д.Д. Шостаковича, композитор, профессор Борис Иванович Тищенко.

Концерты Динары в Литве стали возможными благодаря всемерной поддержке со стороны председателя Союза общин татар Литвы Адаса Якубаускаса, его заместителя, предпринимателя, кандидата в члены Сейма Мотеюса Якубаускаса, председателя Каунасской общины татар Кястутиса Шафранавичюса, почетного председателя нашего союза Менсаида Байрашевского и других активных членов нашей общины. По инициативе Люции и Владаса Гайдукавичюсов для Динары и её мамы, которая

сопровождала дочь во время пребывания в Литве, была организована экскурсия в музей Литовских татар в Субартонисе Варенского района.

Как нам стало известно, после гастролей в Литвы, с 3 по 8 августа Динара приняла участие в международном конкурсе пианистов в Кракове и получила первый приз за лучшее исполнение произведения польского композитора. Остается добавить: большому кораблю – большое плавание. Пусть дальше расцветает и развивается ее талант, занимая достойное место на музыкальном Олимпе и радуя всех, кто любит музыку, высокое искусство.



АЛЕКСАНДРАС ВИЛЬЧИНСКАС

Родился в 1954 г. в деревне Бутримонис Алитусского района. С трех лет жил в Казахстане, в городе Караганда, где и закончил 9 классов. Трудовую деятельность начал с 15 лет автослесарем в автобусном парке. Играл в духовом оркестре на теноре, с друзьями организовал инструментальный оркестр.

В неполных 16 лет вернулся в Литву, изучил литовский язык. В 1972 году был призван в армию. После увольнения в запас работал в строительстве. В 1986 году закончил Вильнюсский строительный техникум по специальности сантехника.

Стихи начал писать лет десять назад. Раньше нигде не публиковался. Принят в Русский литературный клуб имени Г. Державина.



Любовь

*Любовь ко мне приходит вновь и вновь...
Она в душе жила и долго не погасла.
Люблю я девочек живущих мной
Всё также пылко и с такой же страстью.*

*Ведь женицин зажигать любовью надо
И пламя страсти сохранив нести через года.
От свечки старой новую зажечь – тогда
Любовь подарит сердцу новую отраду.*

*Так много душ, которых я любил.
И много мне зажечь свечей бы надо...*

01-05-2008

Старик

*О чём ты думаешь, старик?
О годах прожитых впустую?
Про грипп, про кашель, про простуду?
Иль тебе вспомнить не о чём?*

*И жил ты только для себя,
Не отдавая обществу ни грамма.
Забудут о тебе, едва
Оставишь этот мир. Какая драма.*

*Мне б жизнь прожить, оставив миру
Хоть небольшой, но след, которым жил.
Чтоб люди вспомнили меня,
Не только глядя на мою могилу...*

10-04-2008

Танец

*То нежный и свободный, то быстрый, устремлённый
Он пламенем горит, волной стекает вниз.
Кружится и вздыхает, все чувства собирает
В одно движенье тел, потом вдруг замирает.*

*Любовью он наполнен. Все страсти напоказ –
И всё, что мы не можем словом молвить,
То танец говорит на языке движений
Про чувства, про себя, про нас...*

08 -03-2008

Перед Новым годом

*Прошёл ещё год, в нашей жизни
Больше оказалось красок и новых листов.
Ещё не написанных, но замысленных,
Которым, быть может, мы место найдём.*

*Не знаю с кем, но со мной это было,
Всё повторяется, всё колесом.
От судьбы, что написано звёздами,
Не уйти. Значит так суждено...*

13-02-2008

* * *

*...И жизнь твоя не созрела
Совсем уж зеленой была
Инстинкты твои обгоняли
Любили, так просто любя.*

*Тормозом жизни твоей был,
Этот страх, неуверенность тоже
И думала просто, так жить
Ведь обывателей в свете так много.*

*Но звезда вдруг сказала тебе на ушко
-Ты возьми и специально женись
Докажи что ты можешь и думать
О семейной счастливой любви.*

*Чтобы творить нужно и сердце
Тёплые мысли согревали б тебя
Теплом согреваясь мысль уж поспела
А теперь самый сок, сохрани тебя Бог.*

*Будут новые планы и задумки вдвоём
Новый риск, адреналина больше
Всё придёт и уйдёт, останется в век
Это ваш совершается подвиг.*

*Как приятен тот риск, когда ты не знаешь
Что выполнить можно лишь только начать
А конец сам себе всё подскажет
Держайте, живите себе не в простак...*

2008-07-18

Татары Литвы подарили казанцам настоящий праздник песенного искусства

РУСТЕМ ГАЙНЕТДИНОВ

17 июня 2008 года в Казани перед столпичным зрителем состоялся отчетный концерт самодеятельных коллективов «Мирас» (города Висагинас, Литва) и «Лэйсан» (город Клайпеда, Литва).

Несмотря на тридцатиградусную жару и отпускное время, концертный зал Национально-культурного центра «Казань» в этот вечер был полон – зрители проявили большой интерес к песенному творчеству соотечественников.

Поначалу зрители не настраивались на профессиональное искусство. Хотя коллективу «Мирас» уже исполнилось 10 лет, никто не ожидал, что в оторванной от исторической родины татарской общине в маленьком городке литовских атомщиков Висагинас удалось так великолепно сохранить народные и современные песни, сберець и развить национальные ритмы, танцы. Наряду со взрослым составом коллектива, всех покорила детский ансамбль «Мираса», а юный баянист Ильдар Каримов стал «гвоздем» выступления юных артистов. Как отметили руководители общины, одна из задач коллектива – чтобы дети, которые родились и выросли уже в Литве, сохраняли и развивали всю красоту татарских народных мелодий и песен, слушая и зная родную культуру и родной язык.

Коллективу художественной самодеятельности клайпедчан «Лэйсян» всего лишь один год, но и он является желанным гостем массовых праздников литовского Приморья «Рождественский круг», «Славянская радуга», Дня города и праздника Моря. На концерте в Казани участники ансамбля с большой душой и старанием исполняли старинные татарские песни, а юные участники ансамбля декламировали стихотворения татарских поэтов.

Присутствовавшие на празднике песни председатель Исполкома Всемирного конгресса татар Ринаг Закиров, академик Миркасыйм Усманов, народный поэт Роберт Миннуллин, композитор, лауреат Государственных премий России и им. Г. Тукая Резеда Ахиярова, гости из Австралии, представители общины татар города Аделаиды Рамиль и Фирдаус Садри поблагодарили участников коллективов за ту большую работу, которую они проводят по пропаганде татарского искусства в Литве и сохранению очага татарской культуры. Коллективы «Мирас» и «Лэйсан», солисты Анур Нугуманов, Асия Мазынская и Фирая Вальчукиене были награждены Благодарственными письмами Всемирного конгресса татар, а руководителю ансамбля «Мирас» Лилие Мусиной вручена Почетная грамота Министерства культуры Республики Татарстан.



Председатели татарских общин г.г. Висагинаса и Клайпеды Зилья Каримова и Флюр Шарипов, руководитель ансамбля «Мирас» Лилия Мусина с ведущими утренней телепередачи «ТНВ» «Хаерле иртэ»



На сцене – детский ансамбль коллектива «Мирас». На баяне – Ильдар Каримов.



Татары Эстонии отмечают Рамадан

В Нарве (Эстония) в Доме народов был накрыт стол для чаепития - своих нарвских соотечественников в священный месяц Рамадан посетил главный муфтий Эстонии Ильдар Мухамедшин.

Муфтий привез в Нарву угощение, которое было с благодарностью принято представителями тюркских народов эстонского приграничного города. Родители Ильдара Мухамедшина – выходцы из Нижегородской области. Он в 2002 году окончил шариатский факультет Исламского университета в Медине (Саудовская Аравия).

В проповеди, на которую собрались представители татарского и азербайджанского культурных обществ, он подчеркнул, что милосердие и миролюбие являются главными особенностями ислама.

Но месяц Рамадан совпал для нарвских татар с особым событием – ровно 60 лет назад, осенью 1948 года, в Нарву приехала большая группа переселенцев из Сергачского района Горьковской области, которые восстанавливали разрушенный войной эстонский город.

По словам руководителя Нарвского татарского культурного общества Марьям Малышевой, в Эстонии проживает около пяти тысяч представителей тюркских народов, в том числе более 2,5 тысяч татар. В Нарве ныне проживают 350 татар.



В начавшийся 1 сентября Рамадан приверженцам ислама предписывается держать строгий пост в светлое время суток – без еды и питья. Согласно исламской традиции, пост, особенно в Рамадан, является средством искупления грехов. Правоверным предписывается проводить время в молитве и за чтением Корана, а также раздавать бедным милостыню – закят и накрывать для них столы прямо на улице.

Завершается священный месяц Рамадан, установленный в воспоминание о ниспослании человечеству Корана, праздником разговения – Ураза-Байрам, который нынче приходится на 1 октября.

Дорогие соотечественники!

В выборах в Сейм Литовской Республики, которые состоятся 12 октября 2008 г., приглашаю вас голосовать за члена нашей общины **Мотеюса Якубаускаса**.

Его кандидатуру в члены Сейма по одномандатному Дзукийскому избирательному округу №69 выдвинула партия Порядок и справедливость (Tvarka ir teisingumas).

Мы уверены в том, что его кандидатуру поддержит большинство избирателей Дзукийского избирательного округа. По всей Литве за Мотеюса Якубаускаса можете голосовать, отмечая крестиком его номер 78 в списке № 13 партии Порядок и справедливость (Tvarka ir teisingumas).

Дорогие друзья! Эти выборы в нашей истории являются поистине историческими. Вы дадите шанс быть избранным в Сейм Литовской Республики нашему соотечественнику **Мотеюсу Якубаускасу** – человеку достойному представлять наши интересы и интересы всех избирателей в высшем законодательном органе нашей страны.

Не будьте равнодушными, проявите социальную активность.

Идите голосовать!

Сделайте правильный выбор!

Наше будущее в наших руках!

С уважением,
председатель Союза общин татар Литвы
д-р. Адас Якубаускас

Поощрения за заслуги

Международный совет российских соотечественников (МСРС) отметил свой 5-летний юбилей. С 2004 года Всемирный конгресс татар является коллективным членом МСРС и принимает участие в деятельности данной организации. По словам руководителей МСРС, Всемирный конгресс татар является одним из самых активных членов этой организации. Учитывая это, а также личный вклад руководителя Национального комитета общественных наград Российской Федерации (президент комитета В.Шевченко) наградил председателя Исполкома Всемирного конгресса татар Р.З.Закирова грамотой и орденом Ломоносова за заслуги и большой личный вклад в консолидацию русского мира и укрепление связей соотечественников с исторической родиной.

Приглашение

Уважаемые соотечественники, по случаю праздника Рамадан Байрам, приглашаем Вас на мероприятие, посвященное 10-летию концертной деятельности Фольклорного ансамбля «Алие», которое состоится 4 октября 2008 г. (в субботу) в 14 часов в Польском Доме, по адресу: Вильнюс, ул. Наугардуко 76.

После концерта – неформальное общение, дискотека для молодежи.

На мероприятие вход бесплатный. Ждем Вас!

Руководитель Фольклорного ансамбля «Алие»

Алик Мелех

Председатель Союза общин Литовских татар

Д-р Адас Якубаускас

Тел. для справок: 8 682 72 328

Litwų Totoriai

Orient na Litwie

MUSA CZACHOROWSKI

Dzięki staraniom działaczy Związku Wspólnot Tatarów Litwy, w szczególności jej przewodniczącego Adasa Jakubauskasa oraz Galiny Miškinienė i Fatimy Buinovskiej, w dniach 14-15 czerwca 2008 roku odbył się kolejny, piąty już Orient Tatarów Litewskich. Impreza ta ma swoją dobrą tradycję i cieszy się w środowisku zasłużoną popularnością. Ze strony rządowej wsparcia udzielił jej Departament Mniejszości Narodowych i Emigracji przy Rządzie Republiki Litewskiej. Inspiracją do tegorocznego spotkania było 450-lecie meczetu we wsi Sorok Tatarzy, zaś miało ono miejsce w gościnnych pomieszczeniach Szkoły Rolniczej w podwileńskich Wojdatkach. Zaproszono nań naukowców z Polski, Rosji, Białorusi, Mołdowy. Gościem honorowym była ambasador Azerbejdżanu w Republice Litewskiej Naira Shakhhtakhinskaya.

Pierwsi uczestnicy przyjechali z Polski już w przeddzień seminarium: dr Katarzyna Warmińska z Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, prof. Andrzej Zakrzewski z Uniwersytetu Warszawskiego oraz piszący te słowa nie zwlekając postanowili ruszyć do Sorok Tatarów. Kilkukilometrowa trasa, biegnąca wśród pełnych uroku pól i łąk, była okazją nie tylko do podziwiania krajobrazu, ale także do interesującej dysputy na tematy związane, oczywiście, ze sprawami tatarskimi.

Po drodze spotkano dwie mieszkanki wioski, powracające właśnie z miziaru. Tatarka, Roza Giembicka wraz ze swoją chrześcijańską przyjaciółką Teomirą Szugalską były na pogrzebie Merjemy Rejżewskiej. Po sympatycznej rozmowie, przybysze z Polski obdarowani zostali sadogą. Dr Warmińska, jako rasową socjolożkę, najbardziej pasjonowały właśnie rozmowy z ludźmi, zaś prof. Zakrzewski w skupieniu przyglądał się

nagrobkom na miziarach, a wszyscy nader chętnie pokrzepiali się wodą mineralną *Borżomi*, bowiem dzień był nad wyraz upalny.

W sobotę, 14 czerwca, już od wczesnych godzin przedpołudniowych w auli wojdackiej Szkoły Rolniczej zaczęli się zbierać uczestnicy seminarium. Obecni byli m.in. zasłużony działacz środowiska tatarskiego, sędziwy Mensaidas Bairaševskis, naukowcy specjalizujący się w tematyce tatarskiej, przedstawiciele wspólnot tatarskich, goście z Sorok Tatarów, Wojdat, Wilna: dorośli oraz młodzież. Przewodniczący Związku Wspólnot Tatarów Litwy dr Adas Jakubauskas –

w świetnym uniformie, będącym kopią XVIII-wiecznego munduru 1 Pułku przedniej straży JKM wojsk Wielkiego Księstwa Litewskiego, któremu towarzyszyli także umundurowani Kęstutis Šafranavičius, przewodniczący wspólnoty tatarskiej

w Kownie i Jonas Ridzvanavičius junior - dokonał uroczystego otwarcia Orientu.

Zebranych powitała następnie doc. dr Galina Miškinienė, po której głos zabrała ambasador Azerbejdżanu. Kolejny mówca, Mensaidas Bairaševskis, współtwórca tatarskiego ruchu społeczno-kulturalnego, przypomniał istotne wydarzenie z historii i współczesności Tatarów Litwy. Zadając pytanie o stan świadomości oraz działania wspólnoty, wyraził wiarę, że Tatarzy żyli, żyją i będą żyć na tej ziemi. Tę wstępną część spotkania zakończyło wystąpienie Stanislava Vidtmanna z Departamentu Mniejszości Narodowych i Emigracji, który przedstawił politykę rządu Republiki Litewskiej w stosunku do zamieszkujących ją nacji.

Po przerwie rozpoczęły się wykłady naukowe. Jako pierwszy głos zabrał dr Artur Konopacki (Uniwersytet Bia-

łostocki), który przedstawił ciekawe spojrzenie na problematykę dotyczącą budowy meczetów na ziemiach dawnego Wielkiego Księstwa Litewskiego w okresie XVI-XIX w. Prof. Andrzej Zakrzewski omówił natomiast prawo i praktykę w odniesieniu do meczetów w Wielkim Księstwie Litewskim, zaś prof. Stanisław Dumin z Moskwy zobrazował okolicę Sorok Tatarów na przestrzeni XV-XIX w. Wywiązała się tu interesująca dyskusja o pochodzeniu nazwy wsi: jedna z teorii wyprowadza ją od tatarskiego słowa *Kırq* (prof. Henryk Jankowski) – czyli Czterdzieści, oznaczającego liczbę załogi. Inna mówi o Tatarze i jego czterdziestu potomkach. Wspomniany już Prof. Henryk Jankowski (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu) naświetlił zadania przyszłych badań tataroznawczych w świetle spuścizny pisanej.

Właśnie na miziarach soroktatarskich znajduje się większość z najstarszych zachowanych zabytków epigraficznych Tatarszczyzny. Są to XVII-wieczne kamienie nagrobne, z których jeden opisany jest na rok 1626. Problematykę cmentarzy wsi Sorok Tatarzy – a są tam cztery – przedstawił dr Andrzej Drozd (Uniwersytet Adama Mickiewicza w Poznaniu). Jeden z nich określany był mianem *zirec*, używanym przed rozpowszechnieniem się słowa *miziar*. Wskazuje to na jego wcześniejsze pochodzenie.

Po przerwie obiadowej dr Adas Jakubauskas zaprezentował wykład na temat tatarskich organizacji społecznych na Litwie w latach 1988-2008. Właśnie w roku 1988 grupa działaczy postanowiła odbudować tatarskie życie społeczne. Niebawem powołano Stowarzyszenie Kulturalne Tatarów Litewskich przy Litewskim Funduszu Kultury. Powstały filie w Wilnie, Kownie, Olicie, Święcia-

(Przeniesiono na str. 19)

Symbole Krymskich Tatarów

DANIEL CZACHOROWSKI

Tatarzy Krymscy, lud turski, zamieszkują Półwysep Krymski już od XIII wieku. Na gruzach imperium Czyngis-chana, za panowania Hadżiego Gireja (1428-67) zbudowali Chanat Krymski – państwo, którego niezależność zdławiła dopiero Rosja w roku 1783. Przez prawie cztery wieki chanat prowadził aktywną i szeroką politykę, walcząc o swoje miejsce wśród potężnych sąsiadów: Rzeczypospolitej, Rosji i Turcji (od r. 1478 w pozostawał w zależności wasalnej od tej ostatniej). Bywał raz wrogiem, raz sprzymierzeńcem, a często niezależną stroną w długich latach wojen i zatargów. Do dzisiaj w Polsce, Litwie i Białorusi żyją potomkowie Tatarów, sprowadzonych z Krymu przez wielkiego księcia Witolda pod koniec XIV wieku.

W pierwszym dwudziestoleciu XX wieku, sytuacja w Rosji zmieniła się na tyle, że pozwoliło to narodom, wchodzącym w skład imperium, na walkę o samostanowienie. Nowoczesne państwo Tatarów Krymskich zaczęło budować prawie natychmiast po rosyjskiej rewolucji 1917 roku, korzystając z wielkiego zapału i doświadczenia szerokich grup inteligencji miejscowej oraz emigracyjnej. Stopniowo tworzono parlament – Kurułtaj – konstytucję, proklamowano niepodległą Krymską Republikę Ludową itd. Wywalczona własnymi siłami krótka pełna niezależność, do lutego 1918 r., była i jest dotychczas jedyną w historii Tatarów Krymskich – później następują wyłącznie szersze lub węższe autonomie, bądź kompletny brak państwowości.

Największa tragedia spadła jednak na naród tatarski w roku 1944, po wyzwoleniu Krymu przez Armię Czerwoną. Zgodnie z rozkazem Stalina z 11 maja 1944 r., za antyradziecką i proniemiecką postawę Tatarów w czasie okupacji hitlerowskiej, pozbawiono ich całego mienia i wysiedlono, m. in. do Kazachstanu, Uzbekistanu i na Syberię. Według danych NKWD, deportowano wtedy około 190 tysięcy Tatarów z mniej więcej 240 tysięcy zamieszkujących Krym. Główny etap operacji wysiedlenia miał miejsce w dniach 18-20 maja 1944 r. Wówczas to w błyskawicznym tempie, prawie równocześnie na całym Krymie wyrzucono z domów ponad 40 tysięcy rodzin, które załadowano do pociągów. Szacuje się, że w pierwszym roku akcji deportacyjnej w wyniku pospiesznych działań, trudów transportu i niewystarczająco przygotowanych miejsc osiedlania, zginęło ponad 100 tysięcy Krymskich Tatarów.

Po śmierci Stalina, a szczególnie po roku 1956, w całym kraju zaktywizowały się grupy Tatarów Krymskich, domagając się możliwości powrotu do ojczyzny i wskrzeszenia autonomii Krymu w ramach ZSRR. Tatarów czekał okres jednakże okres dalszych represji, zakończony połowicznie dopiero po upadku Związku Radzieckiego. Powroty rozpoczęły się od roku 1967, po ustawie rządowej zezwalającej na wolność wyboru miejsca zamieszkania. Na dobre nastąpiły jednak po przyjęciu 14 listopada 1989 r. przez Radę Najwyższą ZSRR ustawy zezwalającej Tatarom na powrót na Krym, lecz jeszcze w latach 90. XX wieku osadnictwo repatriacyjne było utrudniane przez miejscowe, już ukraińskie władze. Dziś na Krymie żyje około 250 tysięcy Tatarów, co stanowi 12 proc. mieszkańców półwyspu.

Krym jest współcześnie republika autonomiczna, wchodzą-



cą w skład Ukrainy. Tatarzy nie są tu grupą rządzącą. Podzielili się na wiele stronnictw i nie wszyscy chcą już tatarskiego Krymu. Jednak zgodnie walczą o poszanowanie ich praw na półwyspie, w Ukrainie i pozostałych, zamieszkiwanych przez Tatarów, krajach Wspólnoty Niepodległych Państw. Sięgając do przedwojennych wzorów, od r. 1991 obraduje drugi Kurułtaj, zaś w przerwach między sesjami urządza parlament – Medżlis. 30 czerwca 1991 roku Kurułtaj zatwierdził decyzję o fladze narodowej i narodowym – krymskotatarskim – hymnie.

Flaga, nawiązująca do wzoru z lat 1917-1918, ma barwę błękitną, ze złotą tamgą w górnej części przy drzewcu.

Błękit symbolizować ma smutek i żal, natomiast tamga (przynależna do chana Mengli Gireja) – równowagę szal wagi, na których spoczywają siła i sprawiedliwość. Złota barwa zaś oznacza duchowa i fizyczna czystość (Sułtanbekow, R. T., *Krymskotatarskaja simbolika*, Symferopol 2002). Stosunek szerokości flagi do jej długości - 1:2. Za hymn przyjęto utwór Numana Czelebiego Dżihana, zatytułowany „Ant etkenmen” – „Przysięgałem”. Autor był pierwszym prezydentem krymskiego państwa tatarskiego w r. 1917. Rok później zamordowany został przez bolszewików.

Nie sposób też pominąć związków Tatarów z islamem. Pomimo laicyzacji społeczeństwa, narzuconej szczególnie w okresie komunizmu, religia ta, przyjęta jeszcze przed powstaniem Chanatu Krymskiego, przetrwała do dzisiaj i pozostaje dominującą wśród Tatarów. 98 procent z nich wyznaje islam, a 78 procent regularnie chodzi do meczetu (1996, OSW). Wraz z islamem pojawiły się wśród Tatarów muzułmańskie symbole, które z czasem nabrały miejscowego charakteru i obok flagi oraz hymnu stały się krymskotatarskimi znakami. Jednym z nich jest półksiężyc z gwiazdą, najpopularniejszy bodaj wyróżnik islamu na świecie.

Jego symbolika tłumaczona jest następująco: księżyc – to część kosmosu, przez swą bliskość do Ziemi, wywierający na nią duży wpływ. Bezustannie zmienia swój kształt i kolor – od pełnego kręgu do wąskiego sierpa; od białego, poprzez żółty do czerwonego. Półksiężyc, to połowa bogactwa Wschodu, zawarta w Qur’anie i sunnie. Druga połowę człowiek może otrzymać tylko wtedy, gdy wykaże się pracowitością i wolą jej poznania. Gwiazda, pomiędzy ramionami księżyca, symbolizuje człowieka, na którego spływa Boska światłość. Pięć ramion gwiazdy, to pięć części ciała oraz pięć filarów islamu. To również pięć punktów w ciele, przez które płynie do człowieka energia i wiedza, oraz pięciu proroków islamu: Adam, Nuh, Ibrahim, Isa i Musa.

Orient na Litwie

(Przeniesiono ze str. 17)

nach, Niemieży i Sorok Tatarach. W roku 1995 oddziały z Kowna i Olity wraz z nowo powstałą Litewską Młodzieżową Wspólnotą Muzułmańską zjednoczyły się w Związek Wspólnot Tatarów Litewskich. Przez 5 lat jego przewodniczącym był śp. doc. dr Romualdas Makaveckas. W tym też okresie zaczęto wydawać miesięcznik „Lietuvos totoriai”. Coraz częściej organizowane są imprezy kulturalno-naukowe, nawiązano owocne kontakty ze współplemioncami z Białorusi i Polski.

Dr Katarzyna Warmińska bardzo ciekawie i ekspresyjnie przedstawiła Tatarszczyznę w czasach współczesnych, koncentrując się na przemianach etniczności w warunkach globalizacji, zaś dr Ljubow Czimpojesz z Kiszyniowa, zobrazowała sytuację Gagauzów w multikulturalnej przestrzeni Mołdowy. Kolejny prelegent, dr Galim Sitdykow z Kowna, redaktor naczelny „Lietuvos totoriai”, omówił znaczenie tego pisma w procesie ochrony kultury Tatarów Litewskich.

W ciągu kilkunastu lat stało się ono autentycznym orędownikiem i propagatorem historii, kultury i tradycji. Ponadto bardzo istotnym zadaniem miesięcznika jest przekazywanie informacji o współczesnym życiu tatarskiej wspólnoty na Litwie,

w Polsce i Białorusi, bowiem od pewnego czasu ukazuje się w trzech językach: po litewsku, rosyjsku i polsku. Na zakończenie części wykładowej prof. St. Dumin zaprezentował drugie wydanie „Herbarza rodzin tatarskich Wielkiego Księstwa Litewskiego”.

Po dyskusji nastąpiła część artystyczna: Adas Jakubauskas recytował wiersze własne oraz Selima Chazbijewicza. Potem Musa Czachorowski odczytał po polsku kilka tekstów ze swego najnowszego tomiku „Na zawsze * Навсегда”, a po rosyjsku przedstawiła je Almira Trakšlienė. Oklaskiwane wiersze Islama Bogatowa

z Poniewieża oraz Ljubow Czimpojesz zakończyły ten interesujący, bogaty

w wielorakie doznania dzień w gościnnych podwileńskich Wojdatkach. Na uczestników V Orientu Tatarów Litewskich czekała teraz miła impreza towa-

rzyska: wspaniały poczęstunek, muzyka i tańce. I powiedzieć trzeba, że naukowe grono spisało się bardzo udanie również tutaj. Niestrudzony Islam Bogatow przyjął na siebie rolę wodzireja, a Rozalia Radecka i Fatima Szczucka-Szantrukowa z Sorok Tatarów wykazały się niespożytą taneczną energią. Dr War-

mińska natomiast – mimo późnej godziny – wciąż wypytywała tutejszych, aby zebrać jak najwięcej materiałów do swojej pracy.

W niedzielę, 15 czerwca, odbyła się wycieczka szlakiem tatarskich śladów na Litwie. Zwiedzono Sorok Tatory, a także Melechowce i Kozaklary. Tak minęły dwa piękne dni na tej gościnnej ziemi, gdzie wciąż słychać tętent kopyt i rzenie tatarskich koni...

Dowiedzieliśmy się ze smutkiem, że odszedł od nas

Marian Murman

artysta fotografik, rzeźbiarz. W młodości sportowiec, żołnierz Ruchu Oporu, kilkadziesiąt lat towarzyszący tatarskiemu środowisku. Wraz z Małżonką, Dżemilą Smajkiewicz-Murman, gościł u siebie wielu z nas.

Bywał też na naszych spotkaniach i uroczystościach. Dobry, porządny człowiek.

**Do Boga należymy i do Niego wracamy:
Marian Murman jest już u Najwyższego.**

Pani Dżemili Smajkiewicz-Murman oraz Panu Adamowi Murmanowi wyrazy współczucia i szacunku
składa

Mufti RP Tomasz Miśkiewicz
oraz Najwyższe Kolegium Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP

Biśmillahi arrachmani rrachym

Zawiadamiamy ze smutkiem, że 1 kwietnia 2008 roku odeszła do Boga
Jedynego

Miriema Walas

wywodząca się z zacnego, tatarskiego rodu Bohdanowiczów. Urodziła się prawie wiek temu w Lachowiczach w dawnym województwie nowogrodzkim. Do stu lat życia zabrakło jej 40 dni... Już przed II wojną światową zamieszkała w Gdyni, tam wyszła za mąż, urodziła dzieci. Po wyzwoleniu powrócili całą rodziną do Gdyni, gdzie pracowała jako pielęgniarka w portowej przychodni.

Przez całe swe życie była silnie związana z tatarskim i muzułmańskim środowiskiem. Znana i szanowana, do ostatnich dni pełna wiary oraz pogody ducha.

Była Zmarłą nestorką polskiej społeczności tatarskiej, jedną z bardzo już nielicznego pokolenia, które przekazywało młodszym tak istotne wartości duchowe i życiowe.

Jest już pod opieką Najwyższego;
do Niego bowiem należymy i do Niego zawsze wracamy.
Będzie nam Jej brakowało.

Serdeczne kondolencje Rodzinie Miriemy Walas składają:
Najwyższe Kolegium Muzułmańskiego Związku Religijnego w RP
Rada Centralna Związku Tatarów RP
Zarząd Stowarzyszenia Centrum Kultury Tatarów RP
i cała tatarska wspólnota

Nieznane losy Olgierda Kryczyńskiego

Dr. ADAS JAKUBAUSKAS

W danej publikacji rozpatrzę nieznane dotychczas szczegóły aresztu oraz dalszego losu jednego z najwybitniejszych przedstawicieli polsko-litewskiej inteligencji tatarskiej – Olgierda Najman-Mirzy-Kryczyńskiego¹. Po przeniesieniu z Warszawy do Wilna na stanowisko wiceprezesa sądu do spraw obywatelskich, mieszkał w domu rodzinnym przy ulicy Uniwersyteckiej 2. Dwa lata później spotkał Olgierda podobny los, co jego młodszego brata Leona Kryczyńskiego, rozstrzelanego w roku 1939 przez Niemców w lesie nieopodal Piaśnicy – nim zajęto się NKWD.

Po roku od momentu przeniesienia się Olgierda Kryczyńskiego z Warszawy do Wilna, wydarzenia zmieniały się jak w kalejdoskopie: 1 września 1939 r. zaczęła się II wojna światowa, 17 września 1939 r. ZSSR napada na Polskę, po upływie dwóch miesięcy Wileńszczyzna zostaje przekazana Litwie, którą w końcu lipca 1940 r. ogłoszono republiką socjalistyczną, a 3 sierpnia 1940 r. – inkorporowano do ZSSR.

Fakt, iż Wilno oddano Litwie, Olgierd Kryczyński, jak wydaje się, przyjął spokojnie. Świadczy o tym choćby to, że przyjął obywatelstwo litewskie, a jego syn dostał się na Uniwersytet Kowieński im. Witolda Wielkiego. Zupełnie inna sytuacja nastąpiła, gdy Litwa została włączona do Związku Radzieckiego. On, książę tatarski, syn generała carskiej armii, inteligent z krwi i kości, prokurator, zdawał sobie sprawę, jakim dramatem może dla niego zakończyć się zmiana ustroju. Jednak wyjechać z Wilna już nie mógł: Polska nie istniała, z powodu wojny nie było możliwości przebieć się dalej, do bezpieczniejszej części Europy. Pozostawało tylko czekać na rozwiązanie. I rzeczywiście: wkrótce ono nastąpiło.

Kryczyński został aresztowany 15 lutego 1941 r. Postanowienie o zatrzymaniu wydał 12 lutego 1941 r. Podpisał je śledczy, starszy pełnomocnik operacyjny 3 wydziału UGB UNKWD (Urzędu Bezpieczeństwa Państwowego Kierownictwa NKWD) lejtnant bezpieczeństwa Szuster². 13 lutego 1941 r. został wydany nakaz aresztowania oraz przeszukania numer 1361³.

Oskarżano Kryczyńskiego o zajmowanie od roku 1918 do 1920 stanowiska prokuratora sądu apelacyjnego, później zaś funkcji ministra (sic!) sprawiedliwości białogwardyjsko-mieńszewickiego rządu Azerbejdżanu. W nakazie aresztowania czytamy: „Po rozpędzeniu rządu białych w Azerbejdżanie, Kryczyński uciekł do Turcji, a stamtąd do b[ylej] Polski, gdzie do 1930 r., w Wilnie obejmował stanowisko prokuratora sądu okręgowego, później zaś od



1936 r. do 1938 r. był prokuratorem Sądu Najwyższego w Warszawie. Od 1938 r. do ostatniego czasu, Kryczyński obejmował stanowisko drugiego wiceprzewodniczącego Wileńskiego Sądu Apelacyjnego. Będąc jednym z ważniejszych tatarskich nacjonalistów, był związany z liderem „Krymskiej Niezależności” Dżaferem Sejdametem oraz prowadził działalność kontrewolucyjną, skierowaną przeciwko Związkowi Radzieckiemu. Tak, w 1935 r. dzięki bezpośredniemu działaniu Kryczyńskiego w m. Wilnie została utworzona organizacja kontrewolucyjna „Kółko Młodzieży Tatarskiej”, mająca za zadanie oddzielenie Krymu i Kazania od Związku Radzieckiego. W 1938 r. Kryczyński w imieniu wileńskich Tatarów opowiedział się za dołączenie do bloku „ozonowców”, o czym był informował materiał w wileńskiej gazecie „Kurier Wileński”⁴.

Do sprawy została załączona ankieta aresztowanego, wypełniona 15 lutego, zawierająca pełne dane osobowe: nazwisko, imię, *otczestwo*, miejsce zamieszkania, zawód, ostatnie miejsce pracy, stanowisko oraz rodzaj zajęcia, przynależność partyjną, narodowość, obywatelstwo, wykształcenie, grupę społeczną, do której siebie zalicza, pochodzenie społeczne (ojciec - były generał carskiej armii, matka – szlachcianka), położenie majątkowe oraz rodzaj działalności od roku 1917 do 1929. Na pytanie „położenie majątkowe do 1929 r.”, odpowiedź podano: „posiadłość około 100 hektarów ziemi”; służba w carskiej armii: „nie służył”; służba w białej armii: „nie służył”, czy należał do antysowieckich partii lub organizacji (mieńszewicy, eserzy, anarchiści, trockiści, prawicowi nacjonałiści itd.): „nie należał”). Obok innych danych, w pytaniu o rodzinie wskazano, iż ojciec Olgierda Kryczyńskiego, Kryczyński Konstanty zmarł w 1925 r., matka Kryczyńska Maria zmarła w 1931 r., jego żona Kryczyńska

Adelajda, lat 46, nauczycielka francuskiego i rosyjskiego, mieszka w Wilnie, pod adresem: ul. Uniwersytecka d. 2, m. 1, syn Kryczyński Igor, lat 23, student Kowieńskiego Uniwersytetu, syn Kryczyński Selim – lat 3. Dane o braciach (siostrach) zawierają informacje, że: brat Kryczyński Leon (w ankiecie Lew), ur. w 1887 r., o nieznanym miejscu przebywania; drugi brat Kryczyński Anatol, ur. w 1896 r., zaginął bez śladu⁵ w 1939 r. Do sprawy zostały załączone zdjęcia Olgierda Kryczyńskiego w profilu i en face⁶, oraz karta daktylogramów z odciskami palców obu rąk⁷. W postanowieniu, areszt Kryczyńskiego motywuje się tym, że będąc na wolności, może uchylać się od śledztwa oraz sądu. Oskarżano go o przestępstwa, opisane paragrafami 58(4), 58(11) oraz 58(13) Kodeksu Karnego RFSRR⁸. Nonsensem oraz pełnym odrzuceniem międzynarodowych norm prawnych było to, iż Olgierda Kryczyńskiego, obywatela Republiki Litewskiej, wcześniej obywatela Polski, oskarżano o przestępstwa, przewidziane w Kodeksie Karnym RFSRR, państwa, które wtargnęło i zajęło terytorium innego suwerennego kraju – Litwy.

Po aresztowaniu, 15 lutego 1941 r. przeszukano jego mieszkanie⁹. 17 lutego, po zapoznaniu się z konfiskowanymi w jego mieszkaniu dokumentami, część materiałów zadecydowano pozostawić dla użytku operacyjnego: „Rocznik Tatarski” – 3 tomy (jeden komplet); czasopisma: „Życie Tatarskie” – 3 tomy, z lat 1934 – 1939, „Wschód” („Восток”) – 2 księgi oraz 6 oddzielnych numerów; broszury: „Idel-Ural” („Идель-Урал”), „Biuletyn Polsko-Ukrański” – 3 tomy (w sprawie błędnie nazwany „Biuletynem Polsko-Uralskim”); oraz 2 czasopisma pod. red. A. Ischakiego.

Z protokołu wynika, że O. Kryczyński został aresztowany w sprawie szpiegowskiej o kryptonimie „Wschód”¹⁰. Później umieszczono go w więzieniu na Łukisz-

kach, które w innych dokumentach występuje jako więzienie nr 2.

Do sprawy został dołączony akt, z którego wynika o zniszczeniu (spaleniu) 12 maja 1941 r. części konfiskowanych dokumentów, niepotrzebnych w dalszym śledztwie: czasopismo „Słowo” („Слово”), 6 listów, notes oraz osobista ankieta O. Kryczyńskiego¹¹.

Memorandum z nadpisem „ściśle tajne” oznajmia, że Olgierda Kryczyńskiego śledzono już od roku 1940. Źródła: „SEO” z 25 września 1940 r., „Maks” z 25 października 1940 r. oraz „Babaj” z 31 grudnia 1940 r. w swych doniesieniach rozpatrują jego życiową oraz zawodową drogę, oskarżając go o rozmaite przestępstwa: bycie surowym człowiekiem, zajmowanie stanowiska prokuratora sądu, później zaś towarzysza ministra sprawiedliwości Azerbejdżanu w latach 1918–1920. Wśród przestępstw stawiają także działalność zawodową i społeczną Kryczyńskiego w Polsce.

Agent „Maks” 25 listopada 1940 roku donosi: „Kryczyński (Tatar), przez długi czas zajmował stanowisko towarzysza prokuratora sądu apelacyjnego. Miał duże znajomości. Sprawy prowadził rzadko, tylko bardzo ważne. Podczas sądu zawsze wyrażał stanowisko rządu. Kilka lat temu został przeniesiony do Warszawy do Sądu Najwyższego na stanowisko prokuratora. I tylko w 1939 r. jego sytuacja trochę się pogorszyła, dlatego został przeniesiony do Wilna na stanowisko sędziego sądu apelacyjnego /w sprawach cywilnych/”¹².

Źródło „Babaj”¹³ rozpatruje całą drogę życiową Olgierda Kryczyńskiego od czasu jego studiów na wydziale prawa Uniwersytetu Petersburskiego, poprzez uczestnictwo w kółku studentów tatarskich, działającym w latach 1907 – 1910, do wydarzeń, odbywających się przed wybuchem II wojny światowej. Źródło to było bardzo szczegółowo poinformowane o wydarzeniach, odbywających się w Radzie Centralnej Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów RP, i jego doniesienie koncentruje się przede wszystkim na tym temacie. Oprócz faktów biograficznych z życia Olgierda Kryczyńskiego, informator zwraca uwagę na takie sprawy, jak uczestnictwo Kryczyńskiego w międzynarodowej konferencji geograficznej w Kairze w 1925 r., jego podróż po Syrii oraz Palestynie, czy wręczeniu mu przez rząd Egiptu orderu „Nilu”. Zaznaczono, że jadąc przez Stambuł, spotykał się on ze wszystkimi znajomymi z Azerbejdżanu. Słowa „ze wszystkimi znajomymi z Azerbejdżanu” zostały podkreślone. Dalej „Babaj” wspomina o tym, że 30 kwietnia 1930 r. w sali Uniwersytetu Warszawskiego na cześć przyjazdu do Polski afgańskiego króla Amanullacha, Kryczyński w imieniu polskich Tatarów wygłosił mowę powitalną

w języku francuskim, którą transmitowało radio. 2 lutego 1932 r., pełniąc obowiązki przewodniczącego Rady Centralnej Związku Kulturalno-Oświatowego, Kryczyński zorganizował raut na cześć gubernatora kolonii francuskich Andre Bonami, przybywającego do Wilna w celach zapoznania się z miejscowymi muzułmanami. W doniesieniu mówi się o tym, że na przyjęciu, oprócz zaproszonych gości Polaków, była tak zwana „tatarska arystokracja”: Olgierd Najman Mirza Kryczyński, Leon Najman Mirza Kryczyński, Konstantyn Achmatowicz, Osman Achmatowicz, Aleksander Achmatowicz, gen. Aleksander Romanowicz, Stefan Romanowicz, Stefan Bazarewski i inni.

W grudniu 1929 r. Olgierd Kryczyński spotykał się z Dżafarem Sajdametem, liderem Tatarów krymskich, walczących o niezależność półwyspu. W 1933 r. w dzień dziesiątej rocznicy ogłoszenia Republiki Tureckiej, wygłosił mowę, transmitowaną przez radio. Dalej wspomina się o tym, że nieraz odczytywał wykłady o treści kulturalno-oświatowej oraz politycznej, zwracał na siebie uwagę pisując materiały o „bohaterkiej przeszłości” polskich Tatarów, za co otrzymywał ordery i pochwały. Oskarżano go o to, że wystąpił podobno w imieniu wszystkich Tatarów, namawiając do przyłączenia się do bloku „Ozonowców”. Dalej agent mówi o tym, że 2 lutego 1938 r. Kryczyński wniósł się do wyborów Wyższego Kolegium Muzułmańskiego. Wybory te, były według niego fikcyjne.¹⁴

Zaraz po aresztowaniu, 15 lutego 1941 r. został sporządzony protokół przesłuchania Olgierda Kryczyńskiego. Przesłuchiwał st. pełnomocnik operacyjny 3 wydziału lejtnant Bezpieczeństwa Państwowego Szuster.

Śledztwo miało za zadanie wykryć, co oskarżony robił w Warszawie, oraz kiedy i dlaczego przeniósł się z Warszawy do Wilna. Dalej były pytania o charakterze biograficznym: czy Kryczyński należał do polskich partii politycznych i organizacji? Jakie książki, gazety i czasopisma wydawała Rada Centralna Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów Polski; kto był redaktorem „Rocznika Tatarskiego”? Jakie jeszcze tatarskie gazety i czasopisma były wydawane w Polsce? Śledczy interesował się działalnością organizacji tatarskich, w szczególności Związkiem Młodzieży Tatarskiej. Dalej pytał, od jakiego czasu Olgierd Kryczyński podtrzymywał związki z Dżafarem Sejdamentem, ile razy spotykał się z nim, czy pisali do siebie?

W postanowieniu o wniesieniu oskarżenia z dnia 28 lutego 1941 r., Kryczyńskiego oskarża się o inspirowanie wśród społeczeństwa tatarskiego i organizowanie całej kontrewolucyjnej działalności, skierowanej przeciw Związkowi Radzieckiemu, w walce o oddzielenie od ZSRR republik

wschodnich. Ponadto założył jakoby na terytorium byłej Polski organizacje kontrewolucyjne: Idel-Ural, Kółko Młodzieży Tatarskiej, Krymskiej Niezależności.¹⁵

Podczas przesłuchania, rozpoczętego tego samego dnia o godz. 21.00, śledczy zapytał go, czy przyznaje się do winy w postawionych mu zarzutach z paragrafów: 58(4), 58(11), 58(13) KK RFSSR, tzn. do tego, że w latach 1918–1920 zajmował stanowisko prokuratora Sądu Apelacyjnego, później zaś stanowisko ministra sprawiedliwości białogwardyjsko-mieńskiego rządu Azerbejdżanu. Czy po zniesieniu tego rządu uciekł do Polski, gdzie przez cały czas do r. 1939 zajmował stanowisko w organach karnych, a od 1936 r. do 1938 r. był również prokuratorem Sądu Najwyższego w Warszawie?

Czy był inspiratorem oraz organizatorem całej kontrewolucyjnej działalności wśród ludności tatarskiej, skierowanej przeciwko Związkowi Radzieckiemu, a mającej na celu oddzielenie od ZSRR republik wschodnich? Czy założył kontrewolucyjne organizacje na terytorium Polski: Idel-Ural, Kółko Tatarskiej Młodzieży, Krymskiej Niezależności i inne? Olgierd Kryczyński zgodził się z faktami ze swej biografii, lecz odrzucił oskarżenie o kontrewolucyjną działalność, skierowaną przeciwko Związkowi Radzieckiemu, oraz formalnie ogłosił, że się nią nie zajmował.¹⁶ Będąc wysoko-kwalifikowanym prawnikiem, rozumiał, że jego świadectwa mogą zaszkodzić innym ludziom, dlatego podczas przesłuchań starał się dawać proste, lakoniczne odpowiedzi, nie wymieniając wielu nazwisk.¹⁷

Podczas przesłuchania w dniu 25 marca 1941 r. zadawano pytania o działalność „kontrewolucyjnego” Związku Młodzieży Tatarskiej oraz osobę Edygie Szynekiewicza. Na postawione pytania Olgierd Kryczyński odpowiedział, że „Związek Młodzieży Tatarskiej” był założony przez Edygie Szynekiewicza i miał charakter tylko kulturalno-oświatowy, a działalności kontrewolucyjnej nie prowadził. Śledczy wymagał, aby aresztowany szczegółowo opowiedział o swym uczestnictwie w tatarskich organizacjach kontrewolucyjnych oraz działalności skierowanej przeciwko Związkowi Radzieckiemu. Olgierd Kryczyński stwierdził, że nie należał do tatarskich organizacji kontrewolucyjnych oraz nie zajmował się działalnością kontrewolucyjną skierowaną przeciwko Związkowi Radzieckiemu. Zaznaczył, że w ogóle nie wiedział o istnieniu w Polsce kontrewolucyjnych organizacji tatarskich.

Pytanie śledczego: „Podczas przeszukiwania została u pana zarekwirowana kontrewolucyjna literatura: „Rocznik Tatarski”, „Prometeusz” („Прометей”) i inna, za pomocą której prowadzono działalność

(Przeniesiono na str. 22)

Nieznane losy Olgierda Kryczyńskiego

(Przeniesiono ze str. 21)

kontrewolucyjną przeciwko Związkowi Radzieckiemu, a pan był jej wydawcą. Dlaczego więc uchyla się pan od podania prawdziwych zeznań o swej kontrewolucyjnej działalności przeciwko ZSRR?”

Kryczyński odpowiedział na to, że „Rocznik Tatarski” wydawała Centralna Rada Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów Polski, której on przewodniczył, jednak Rocznik Tatarski nie był publikacją kontrewolucyjną, lecz naukową.¹⁸ Czasopismo Prometeusz, jak wynika ze słów Kryczyńskiego, było wydawane przez studentów, a otrzymywał je z Warszawskiego Instytutu Języków Wschodnich. Będąc przewodniczącym Warszawskiej Wspólnoty Religijnej, często bywał na publicznych odczytach, organizowanych przez ten instytut. Oprócz tego, otrzymywał książki i czasopisma z Berlina, Lwowa i innych miast (zabrane podczas przesłuchania).¹⁹

Podczas przeszukania, wśród rzeczy Kryczyńskiego znaleziono 26 zdjęć. Dwa z nich szczególnie zainteresowały śledczych: widnieją na nich tatarscy działacze religijni i świeccy składający przysięgę: mufti Jakub Szynekiewicz, imam Ali Woronowicz, Olgierd Kryczyński i inni. Opierając się na nim, śledczy zadał pytanie, w jakim celu przysięgano byłemu rządowi polskiemu?²⁰ Kryczyński odpowiedział, że będąc wybrany na muzułmańskim zjeździe członkiem Wyższego Kolegium Muzułmańskiego, przysięgał na wierność prawu obowiązującemu w jego kraju.²¹

Podczas przesłuchania 4 kwietnia 1941 r. śledczego interesowała kwestia, dzięki komu i w jakim celu utworzono Szwadron Tatarski przy byłej Armii Polskiej? Olgierd Kryczyński odrzekł, że po propozycji Veli’ego Jedigarowa, zwrócił się do Ministerstwa Obrony z prośbą o utworzenie szwadronu, złożonego wyłącznie z Tatarów. Ministerstwo taką zgodę wydało. Celem utworzenia jednostki było odrodzenie tradycji pełnienia służby wojskowej pod własnymi barwami oraz ukazanie patriotyzmu narodu tatarskiego. Śledczy chciał wiedzieć, jaką działalność w szwadronie prowadził Olgierd Kryczyński, jako przedstawiciel tatarskiej społeczności. Oskarżony odpowiedział, iż żadnej działalności tam nie prowadził, jedynie okazywał pomoc materialną przy urządzaniu klubu szwadronowego oraz organizowaniu narodowościowych świąt.²²

7 kwietnia 1941 r. starszy śledczy Kijanczenko napisał postanowienie o przedłużeniu śledztwa oraz zatrzymaniu Olgierda Kryczyńskiego w areszcie. 11 kwietnia 1941 r. potwierdza to naczelnik wileńskiego

oddziału NKGB. Według funkcjonariusza, śledztwo dowiodło, że Olgierd Kryczyński jest aktywnym członkiem kontrewolucyjnej organizacji tatarskiej w byłej Polsce oraz prowadził działalność przeciwko ZSRR. Ponieważ termin zakończenia śledztwa upływał 15 kwietnia 1941 r., a pozostawało jeszcze wiele spraw do wypełnienia, jak np. przesłuchania świadków i uporządkowanie dokumentacji, postanowiono skierować do prokuratora Litewskiej SRR podanie w sprawie przedłużenia terminu śledztwa oraz zatrzymania Olgierda Kryczyńskiego w areszcie na kolejny miesiąc, tzn. od 15 kwietnia do 15 maja 1941 r.²³

Podczas przesłuchania 21 kwietnia 1941 r. pytano Kryczyńskiego, czy nie otrzymywał od Dżafara Sejdamenta zadań na prowadzenie kontrewolucyjnej działalności wśród Tatarów polskich, a skierowanej przeciwko ZSRR? Oskarżony odpowiadał, że nie otrzymywał.

Śledczych interesowało także, jakie nagrody otrzymywał Kryczyński od rządu polskiego oraz za co? Kryczyński odpowiedział, że w 1938 roku był nagrodzony Złotym Krzyżem za Zasługi za wzorową służbę sądową i prokuratorską. W 1934 r. otrzymał medal za piętnastoletnią służbę w organach sądowych. Oprócz tego, w 1925 r. został wydelegowany przez rząd na międzynarodowy kongres geograficzny w Kairze, gdzie z rąk króla Egiptu otrzymał order oficerski „Nilu”.

Dalej śledczy pytał o to, z jakimi referatami do ludności polskiej i tatarskiej, występował w radiu? Na co oskarżony wyjaśnił, że w 1930 r. z okazji przyjazdu do Warszawy afgańskiego króla Amanullacha, na Uniwersytecie Warszawskim był urządzony uroczysty wieczór, na którym wystąpił z mową o historii litewskich Tatarów i, jako przedstawiciel islamu, z pozdrowieniem do króla. Przemówienie to transmitowało radio.

Podczas przesłuchania 13 maja 1941 r. śledczy zainteresował się prawidłowością napisania nazwiska aresztowanego, na co pozwany odpowiedział, że jego nazwisko brzmi Olgierd Najman–Mirza–Kryczyński oraz, że nigdy go nie zmieniał.²⁴

Śledczy wrócił do pytania o jego działalność podczas sprawowania obowiązków prokuratora sądu w Baku w 1919 r. Kryczyński odrzekł, że organizował tam nadzór prokuratorski oraz kierował szkoleniem pracowników. Dalej przesłuchujący zapytał, jak często podczas pracy w Azerbejdżanie zdarzały mu się rozprawy komunistów oraz robotników rewolucyjnych. Oskarżony odpowiedział, że nigdy nie rozpatrywał spraw komunistów oraz nigdy nie był obecny na

procesach politycznych.

Do sprawy Kryczyńskiego zostały załączone protokoły przesłuchania innego działacza tatarskiego Jakuba Romanowicza (w sprawie – Romanowicza Jakuba Romualdowicza), zastępcy muftiego, z 14–26 listopada 1940 r. Zawierają one pytania na temat organizacji tatarskich: Idel-Ura” i Związek Młodzieży Tatarskiej (w protokole nazwany Stowarzyszenie Tatarskiej Młodzieży). Wiele pytano o działalność muftiatu i muftiego Jakuba Szynekiewicza. Podczas przesłuchań poruszano kwestię działalności oraz osobowości bratanka muftiego, Edygeja Szynekiewicza. Oskarżano go o utworzenie grupy, mającej na celu odłączenie Krymu i Kazania od Związku Radzieckiego. Przesłuchania dokonywał starszy śledczy UGB mł. lejtnant Bezpieczeństwa Narodowego Kijanczenko.²⁵ To również on przesłuchiwał później Olgierda Kryczyńskiego.²⁶

13 maja 1941 r. został spisany protokół o zakończeniu dochodzenia w sprawie Olgierda Kryczyńskiego, uznający wstępne śledztwo w sprawie za ukończone, a zdobyte dane za wystarczające dla sądu.²⁷ Do sprawy została załączona informacja, że oskarżony nie był karany.²⁸

27 maja 1941 r. starszy śledczy UGB Kijanczenko napisał orzeczenie o tym, że rozpatrując sprawę nr 696 o oskarżenie Olgierda Kryczyńskiego, uznano, iż rzeczy osobiste /umeblowanie itp./ zostały nabyte cudzym trudem, jako że obwiniony był ziemianinem i właścicielem znacznego domu. Cały majątek został opisany i opieczętowany na podstawie par. 121a PKK RFSRR. Dalej postanowiono o wysunięciu prośby do organów sądowych o konfiskatę całego majątku, należącego do oskarżonego Najmana–Mirzy–Kryczyńskiego, według dołączonego do sprawy śledczej nr 696 spisu /w oddzielnym pakiecie/.²⁹

5 czerwca 1941 r. zastępca naczelnika Wileńskiego Miejskiego Zarządu NKGB st. lejtnant Bezpieczeństwa Narodowego Anochin zatwierdził akt oskarżenia w sprawie Kryczyńskiego. Znajdują się w nim dwie rezolucje następującej treści: „Zatwierdzam. Sprawę skierować na rozpatrzenie rady specjalnej NKWD ZSRR. Zastępca prokuratora (podpis), 7 czerwca 1941 r.”, oraz druga: „Sprawę wnieść na radę specjalną przy NKWD ZSRR. Lejtnant Bezpieczeństwa Narodowego (podpis), 31 grudnia 1941 r.”.

Ze względu na jego znaczenie, dokument przedstawimy w całości:

„Akt oskarżenia, sprawa śledcza nr 696 o oskarżeniu Najmana–Mirzy–Kryczyńskiego Olgierda Konstantynowicza, o przestępstwa, przewidziane §§ 58(4), 58(11), 58(13)

KK RFSRR.

15 lutego 1941 r. przez Wileński Miejski Zarząd NKGB LSRR został aresztowany były zastępca ministra sprawiedliwości białogwardyjskiego rządu Azerbejdżanu – prokurator Sądu Najwyższego byłej Polski: Najman-Mirza-Kryczyński Olgierd Konstantynowicz.

Śledztwo ustaliło że:

Najman-Mirza-Kryczyński Olgierd Konstantynowicz, od 1908 do 1918 r. obejmował stanowisko sędziego oraz prokuratora przy rządzie carskim, od 1918 do 1919 r. był prokuratorem Sądu Okręgowego w Symferopolu, od 1919 do 1920 r. pracował jako zastępca ministra sprawiedliwości przy białogwardyjsko-mieńszewickim rządzie Azerbejdżanu, a po jego upadku zbiegł do byłej Polski.

Od 1920 r. aż do rozpadu byłej Polski pracował w organach karnych: od 1920 do 1926 r. jako sędzia w Oszmianach, od 1928 do 1932 r. – był zastępcą prokuratora Sądu Wileńskiego, od 1932 r. do 1938 r. – zastępcą prokuratora Sądu Najwyższego byłego Państwa Polskiego. Od 1938 r. i do rozpadu byłego Państwa Polskiego obejmował stanowisko zastępcy przewodniczącego sądu w Wilnie /sprawa...str.16, 19, 25/. Od 1929 do 1939 r. Najman-Mirza-Kryczyński O. K. był przewodniczącym Rady Centralnej Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów w byłej Polsce, która w języku polskim wydawała „Rocznik Tatarski” z materiałami o treści kontrrewolucyjnej, skierowanymi przeciwko ZSRR.

Oprócz tego, od 1935 do 1937 r. był przewodniczącym Warszawskiej Gminy Muzułmańskiej, a od 1937 do 1939 r. był członkiem zarządu do muzułmańskich spraw religijnych „Najwyższe Kolegium Muzułmańskie w Polsce”.

Na podstawie przedstawionych materiałów oskarża się:

Najman-Mirza-Kryczyński Olgierd Konstantynowicz, ur. w 1884 r. w Wilnie, narodowość – Tatar, ojciec był generałem armii carskiej, zawód – prawnik, sądzony nie był, wykształcenie wyższe, bezpartyjny, żonaty. Do czasu aresztowania pracował jako zastępca przewodniczącego sądu w Wilnie, mieszkał w Wilnie, ul. Uniwersytecka 2 m. 1.

O to, że: od 1908 do 1918 r. obejmował stanowiska sądowe oraz prokuratorskie w carskiej Rosji, od 1918 do 1920 r. pracował w białogwardyjsko-mieńszewickim rządzie Azerbejdżanu, najpierw jako prokurator okręgowy, później – zastępca ministra sprawiedliwości. Od 1920 do 1939 r. obejmował stanowiska sądowe oraz prokuratorskie w byłym Państwie Polskim. Od 1929 do 1939 r. był przewodniczącym Rady Centralnej Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów byłej Polski, tzn. o przestępstwa, przewidziane w §§ 58(4), 58(11), 58(13)

KK RFSRR.

Oskarżony Najman-Mirza-Kryczyński O. K. przyznał, że w latach 1918-1920 sprawował obowiązki prokuratora Sądu Apelacyjnego, później zaś zastępcy ministra sprawiedliwości przy białogwardyjsko-mieńszewickim rządzie Azerbejdżanu. Od 1920 do 1939 r. służył w sądowych oraz prokuratorskich organach byłej Polski. W latach 1929-1939 był przewodniczącym Rady Centralnej Kulturalno-Oświatowego Związku Tatarów w byłej Polsce.

Akt oskarżenia spisał „15” maja 1941 r. st. śledczy wydziału śledczego Wileńskiego Miejskiego UNKGB mł. lejtnant Bezpieczeństwa Narodowego /Kijanczenko/. „Zgadzam się”: zastępca naczelnika wydziału śledczego Wileńskiego Miejskiego UNKGB kapitan Bezpieczeństwa Narodowego – Kozłow³⁰

Do sprawy zostało załączone bardzo ważne, z naszego punktu widzenia, zaświadczenie z dnia 13 maja 1941 r., głoszące, że „w zeznaniach oskarżonego Najmana-Mirzy-Kryczyńskiego O. K. nie ma osób skompromitowanych³¹; oraz Memorandum z dnia 8 czerwca 1941 r., dwunasty punkt, którego mówi: „czy można zwerbować oskarżanego i dla jakiego rodzaju pracy?”, śledczy zapisał: „bezcelowe, ponieważ nie potwierdził swej działalności kontrrewolucyjnej”³²

Działalność śledczą w sprawie ukończono 16 maja 1941 r. oraz skierowano na rozpatrzenie Rady Specjalnej przy NKWD ZSRR. W związku z wybuchem wojny między Niemcami i ZSRR, Olgierd Kryczyński został przeniesiony z więzienia wileńskiego nr 2 do więzienia nr 1 w Gorkim.³³

O losie Olgierda Kryczyńskiego dowiadujemy się z wyciągu z protokołu nr 29 Rady Specjalnej przy komisarzy ludowym Spraw Wewnętrznych ZSRR z dnia 2 maja 1942 r.: „Za aktywną walkę przeciwko ruchowi rewolucyjnemu Najmana-Mirzy-Kryczyńskiego Olgierda Konstantynowicza – rozstrzelać. Należący osobieście do niego majątek – konfiskować”³⁴

Postanowieniem Rady Specjalnej przy NKWD ZSRR z dnia 2 maja 1942 r. w sprawie Olgierda Kryczyńskiego, wyrok wykonano 2 czerwca 1942 r.

6 lipca 1989 roku, przed końcem pierestrojki, Komitet Bezpieczeństwa Narodowego Litewskiej SRR skierował prośbę do naczelnika republikańskiego biura adresowego w Wilnie w związku z gromadzeniem informacji o rodzinie Olgierda Kryczyńskiego – bracie Anatoliju Kryczyńskim, ur. w 1896 r.³⁵, żonie Kryczyńskiej Adelajdzie Wikientiewnej, ur. w 1895 r.³⁶, synu Selimie Kryczyńskim, ur. w 1938 r.³⁷, synu Igorze Kryczyńskim, ur. w 1923 r.³⁸, jednak według uzyskanych danych, osoby te nie są zameldowane na terytorium Litwy. W orzeczeniu z 20 lipca 1989 r., wydanym

przez odpowiedzialnego pracownika KGB Litewskiej SRR oraz prokuratora wydziału śledczego wileńskiej prokuratury, osobę Olgierda Kryczyńskiego obejmuje działanie § 1 Rozporządzenia Prezydium Rady Najwyższej ZSRR z 16 stycznia 1989 r. „O dopełniających działaniach w odzyskiwaniu sprawiedliwości dla ofiar represji w latach 30-40. oraz na początku lat 50”.

24 grudnia 1989 r. prokuratura Litewskiej SRR wydała zaświadczenie nr 13-10/89 o rehabilitacji Olgierda Kryczyńskiego.

¹ Olgierd Najman-Mirza-Kryczyński urodził się 22 października 1884 r. w Wilnie, w rodzinie przyszłego generała carskiej armii Konstantyna Kryczyńskiego i Marii z domu Achmatowicz. W 1895 r. wstąpił do pierwszego Gimnazjum Wileńskiego, w którym uczył się do roku 1900 – wtedy to jego ojca przeniesiono do Smoleńska na stanowisko dowódcy pułku. Swą naukę Olgierd kontynuował więc w Smoleńsku i w 1903 r. ukończył miejscowe gimnazjum. Później dostał się na wydział prawa Uniwersytetu Petersburskiego, który ukończył w 1908 r. Został wówczas skierowany do Wileńskiego Sądu Okręgowego na stanowisko kandydata, gdzie pracował do maja 1910 r. Następnie pełnił obowiązki sekretarza przy prokuraturze Sądu Taszkienckiego. W końcu 1911 r. objął stanowisko podprokuratora Samarkandzkiego Sądu Okręgowego, które zajmował do 1913 r. W tym samym roku został skierowany ponownie do Taszkienckiego Sądu Okręgowego na stanowisko podprokuratora. W końcu 1913 r. przeniesiono go do Winnicy na stanowisko podprokuratora Sądu Okręgowego, gdzie pracował do końca 1918 r. Po rewolucji 1917 r. Tatarzy Krymscy, jak i inne zniewolone przez carat narody, dążyli do odrodzenia swej narodowości. W tym czasie Olgierd Kryczyński otrzymał od ministra sprawiedliwości rządu Krymskiej Republiki Demokratycznej, polskiego Tataru Aleksandra Achmatowicza zaproszenie do Symferopola, gdzie objąć miał stanowisko prokuratora okręgowego Symferopolskiego Sądu Okręgowego. Tam pracował do wiosny 1919 r., kiedy to Krym został zajęty przez Armię Czerwoną. Wtedy O. Kryczyński, chcąc pomóc współwyznawcom w przywróceniu niezależności Azerbejdżanu, wraz ze swymi towarzyszami, w tym z bratem Leonem Kryczyńskim, generałem Maciejem Sulkiwiczem i innymi, przeniósł się do Baku, gdzie pełnił obowiązki prokuratora Sądu Bakińskiego. Po dwóch miesiącach został wiceministrem sprawiedliwości Azerbejdżańskiej Republiki Demokratycznej, którym był do wiosny 1920 r.

W 1920 r. rząd Azerbejdżanu wybrał Olgierda Kryczyńskiego delegatem na konferencję wspólną Azerbejdżanu, Gruzji oraz Armenii, która odbyła się w Tyflisie. Rozpatrywano wówczas następujące kwestie: 1. Uregulowanie sporów między Azerbejdżanem a Gruzją oraz Gruzją a Armenią; 2. Tworzenie Konfederacji Kaukaskiej. Będąc przedstawicielem Azerbejdżanu, O. Kryczyński sporządził projekt utworzenia konfederacji Azerbejdżanu, Gruzji i Armenii, jednak z powodu wtargnięcia do tego kraju Armii Czerwonej, delegaci nie zdążyli przyjąć wszystkich punktów projektu.

Wiosną 1920 r. O. Kryczyński wrócił z Tyfli-

Nieznane losy Olgierda Kryczyńskiego

(Przeniesiono ze str. 23)

su przez Stambuł oraz Rumunię do Wilna, gdzie mieszkała jego rodzina. Po kilku miesiącach od przyjazdu do Polski objął stanowisko sędziego pokoju w Oszmianach, które piastował do 1926 r. Następnie mianowano go sędzią pokoju w Holszanach, gdzie pracował do 1928 r. W tymże roku został podprokuratorem Wileńskiego Sądu Okręgowego, a po jakimś czasie – wiceprokuratorem sądu apelacyjnego w Wilnie.

Od 1932 r. do 1 sierpnia 1938 r. zajmował stanowisko prokuratora Sądu Kasacyjnego w Warszawie, później zaś przeniesiono go do Wilna na stanowisko wiceprezesa sądu apelacyjnego, gdzie pracował do momentu rozpoczęcia II wojny światowej. Od 1929 r. do 1939 r. Kryczyński pełnił funkcję przewodniczącego Centralnej Rady Związku Kulturalno-Oświatowego Tatarów Polskich. Od roku 1937 do 1939 był członkiem zarządu Wyższego Kolegium Muzułmańskiego (Muftiatu).

² Narodowy Komisariat Spraw Wewnętrznych ZSSR, Sprawa Nr 696/1428 o oskarżenie Kryczyńskiego Olgierda, karta 3. Sprawa przechowywana jest w Lietuvos ypatingas archyvas, Vilnius, Gedimino 40/1.

³ Tamże, str. 5.

⁴ OZN (Obóz Zjednoczenia Narodowego), popularnie nazywany „Ozon” – organizacja polityczna, utworzona w 1936 r., dążąca do zwiększenia zdolności obronnej państwa oraz wprowadzenie w życie norm Konstytucji kwietniowej, podpisanej przez prezydenta Polski Ignacego Mościckiego 23 kwietnia 1935 r. Konstytucja utwierdzała w państwie autorytarny strój rządzenia, z silną władzą prezydencką. Organizację oskarżano o szerzeniu nastrojów antysemitycznych. W grudniu 1937 r. należało do niej 40–50 tys. członków, a w lutym 1938 r. – około 100 tysięcy.

⁵ Tamże, str. 6–7.

⁶ Tamże. Pakiet pod numerem 8.

⁷ Tamże, str. 9.

⁸ Oskarżenia o wskazane przestępstwa umieszczone są w szczególnej części Kodeksu Karnego RFSRR od 1927 r. i włączone do grupy przestępstw przeciwko narodowi: paragraf 58(4) głosi: „Okazanie jakiegokolwiek pomocy tej części międzynarodowej burżuazji, która nie uznając równouprawnienia systemu komunistycznego, który zmienił system kapitalistyczny, dąży do jego obalenia, a także znajdując się pod wpływem lub bezpośrednie uczestnictwo w organizowanych przez tę część burżuazji grupach społecznych lub organizacjach w urzeczywistnianiu wrogiej działalności przeciwko Związkowi SRR, niesie za sobą – pozbawienie wolności na okres nie mniejszy niż trzy lata z konfiskatą całego lub części majątku, ze zwiększeniem wyroku, przy wyjątkowo obciążających okolicznościach, nawet do najwyższej sankcji ochrony społecznej – rozstrzelania lub ogłoszenia wrogiem narodu pracującego, z pozbawieniem obywatelstwa republiki związkowej i, tym samym, obywatelstwa ZSRR, z wygnaniem na zawsze z terytorium ZSRR i konfiskatą majątku”. [6 czerwca 1927 r.].

Paragraf 58(11) KK RFSRR głosi: „Działalność organizacyjna wszelkiego rodzaju, skierowana na przygotowanie do popełnienia lub popełnienia przewidzianych w danym rozdziale

przestępstw (działalność kontrrewolucyjna, propaganda lub agitacja, sabotaż kontrrewolucyjny i inne. – objaśnienie A. J.), a także uczestnictwo w organizacji, utworzonej dla przygotowania do popełnienia lub popełnienia jednego z przestępstw, przewidzianych w danym rozdziale, pociągają za sobą sankcje ochrony społecznej, wskazane w odpowiednich paragrafach danego rozdziału”. [6 czerwca 1927 r.].

Paragraf 58(13) KK RFSRR głosi: „Aktywna działalność lub aktywna walka przeciwko klasie robotniczej oraz ruchowi rewolucyjnemu, przejawione na jawnym lub sekretnym (agentura) stanowisku w ustroju carskim lub za rządów kontrrewolucyjnych w czasie wojny domowej, pociągają za sobą sankcje ochrony społecznej, wskazane w par. 58(2) danego Kodeksu”. [6 czerwca 1927 r.]. (Paragraf 58(2) Kodeksu Karnego RFSRR głosi: „Powstanie zbrojne lub wtargnięcie band zbrojnych na terytorium radzieckie w celach kontrrewolucyjnych, przejścia władzy w centrum lub miejscowo w tych samych celach oraz, szczególnie, w celach siłowego odłączenia od ZSRR lub którejkolwiek republiki związkowej jakiegokolwiek części jej terytorium, lub zerwania umów podpisanych przez ZSRR z innymi państwami, pociągają za sobą najwyższy wymiar kary ochrony społecznej – rozstrzelanie lub ogłoszenie wrogiem narodu pracującego z konfiskatą majątku oraz z pozbawieniem obywatelstwa republiki związkowej a tym samym, obywatelstwa ZSRR na zawsze, z możliwością, przy okolicznościach łagodzących, obniżenia kary do pozbawienia wolności na okres nie mniejszy niż trzy lata z konfiskatą całego lub części majątku”. [6 czerwca 1927 r.].

⁹ W czasie przeszukania zostały zarekwirowane następujące przedmioty, przede wszystkim literatura: 1. „Rocznik Tatarski” dwa komplety po trzy tomy; 2. czasopisma: „Życie Tatarskie” 3 tomy za lata 1934–1939; 3. „Wschód” („Восток”) 2 księgi oraz 6 oddzielnych numerów; 4. książka „Крым” („Крым”), autorstwa Dżafera Sejdamera, 1 egz.; 5. książka „Rosja w obzice koncentracyjnym” („Россия в концетрационном лагере”) 1 egz.; 6. broszury „Faszystowskie falangi”; 7. broszura „Idel-Ural” 1 egz.; 8. krótki szkic o działalności ministerstwa sprawiedliwości, 1 egz.; 9. książki różne – 4 egz.; 10. „Biuletyn Polsko-Ukraiński”, 3 tomy; 11. czasopismo „Młody Prometeusz” („Молодой Прометей”) 1 księga; 12. 2 czasopisma pod red. A. Ischaki; 13. gazeta „Słowo” („Слово”) nr 247 z 4 października 1932 r.; 14. zdjęcia – 28 sztuk; 15. 6 listów; 16. notes – 1 egz.; 17. ankieta personalna oraz dyplom (kopia dyplomu); 18. książeczka wojskowa nr 1884; 19. paszport litewski na nazwisko Kryczyński nr 27663/263, wydany 17 II 1940 r. Przeszukania dokonał współpracownik NKWD st. pełnomocnik operacyjny Szuster. Po przeszukaniu opieczetowano 2 szafy i komodę, co st. pełnomocnik operacyjny Szuster zapisał w protokole: „opieczetowane dwa regały na książki stały w pokoju żony, a komoda – w górnej szafce u żony adoptowanego syna”.

¹⁰ Tamże, str. 12.

¹¹ Z protokołu, dołączonego do sprawy 12 maja 1941 r., wynika, iż współpracownik wileńskiego SMO UNKGB Gulow, otrzymał z wydziału śledczego materiały, zabrane dla użytku operacyjnego podczas przeszukania w mieszkaniu

Kryczyńskiego: „Rocznik Tatarski”, trzy tomy, 4 broszury „Faszystowskie falangi”, różne książki – 4 szt., 26 zdjęć.

¹² Memorandum w sprawie szpiegowskiej prowadzonej przez KRO wileńskiego miejskiego UNKGB, nr 45 Wschód (Восток) według stanu na 23 IV 1941 r. (w sprawie szpiegowskiej „Wschód” figurantem jest NAJMAN-MIRZA-KRYCZYŃSKI Olgierd Konstantynowicz, ur. 1884 r., w Wilnie, Tatar). Źródło „Maks”, 25 / XI 40 r.

¹³ „Babaj” w języku tatarskim oznacza: „starzec”, „dziadek”, dlatego można przypuszczać, że źródło mogło pochodzić ze środowiska mużułmańskiego.

¹⁴ Memorandum... doniesienie ze źródła „Babaj”, 31 XII 1940 r., str. 69–68.

¹⁵ Sprawa nr 696/1428 o oskarżenie Olgierda Kryczyńskiego, str. 43.

¹⁶ Sprawa... str. 43–45.

¹⁷ Sprawa... str. 17–23.

¹⁸ Tamże str. 25.

¹⁹ Śledczy całą znaną u Olgierda Kryczyńskiego literaturę uporczywie nazywa kontrrewolucyjną. Zmusza Kryczyńskiego do używania tego określenia w swych odpowiedziach.

²⁰ Śledczy ciągle używa słów „była Polska”, „były rząd polski” i tym podobnych.

²¹ Tamże.

²² Sprawa... str. 26.

²³ Tamże, str. 46.

²⁴ W danej sprawie istnieje postanowienie z dnia 12 maja 1941 r.: po rozpatrzeniu sprawy śledczy Kijanczenko zauważył, że w niektórych materiałach śledztwa oskarżony figuruje jako Kryczyński Olgierd Konstantynowicz, a w dokumentach, opartych na materiałach śledztwa oraz przesłuchania: Najman-Mirza-Kryczyński Olgierd Konstantynowicz, dlatego postanowił: za poprawne nazwisko oskarżonego uznać: Najman-Mirza-Kryczyński Olgierd Konstantynowicz. Sprawa... str. 49.

²⁵ Przesłuchania Romanowicza w sprawie Kryczyńskiego są ponumerowane od karty 29 do 41. Opisane są głównie działalność muftiatu i Związku Młodzieży Tatarskiej. Ponieważ autorowi obecnego artykułu udało się znaleźć sprawę J. Romanowicza w Ypatingasis Lietuvos archyvas (Litewskim Archiwum Specjalnym), dlatego temu tematowi będzie poświęcony oddzielny artykuł.

²⁶ Sprawa... str. 44–45.

²⁷ Sprawa... str. 51.

²⁸ Sprawa... str. 53.

²⁹ Sprawa... str. 54.

³⁰ Akt oskarżenia w sprawie śledczej nr 696 o oskarżeniu Najmana-Mirzy-Kryczyńskiego Olgierda Konstantynowicza, o przestępstwa, przewidziane w §§ 58-4. 58-11. 58-13 KK RFSRR, str. 55, 56, 57.

³¹ Tamże, str. 60.

³² Sprawa... koperta nr 19.6.

³³ Zawiadoczenie w sprawie śledczej nr 696 o oskarżeniu Najmana-Mirzy-Kryczyńskiego Olgierda Konstantynowicza. 8 listopada 1941 r., Gorkij. Sprawa... str. 61.

³⁴ Wyciąg z protokołu.

³⁵ Sprawa... str. 63 (62) 1.

³⁶ Sprawa... str. 64 (63).

³⁷ Sprawa... str. 65 (64).

³⁸ Sprawa... str. 66 (65).

Įvyko antrasis greitųjų šachmatų turnyras, skirtas Romualdai Makaveckai atminti

JONAS RIDZVANAVIČIUS

Šiomet gegužės 24 d. per Kauno dieną šventę įvyko jau antrasis greitųjų šachmatų turnyras, skirtas Kauno šachmatų federacijos garbės prezidentui Romualdai Makaveckai atminti.

Nepaisant darganoto, niūraus savaitgalio oro, šachmatininkai varžėsi „Vasaros Olimpo“ lauko kavinėje, atskiesdami žaidimo įtampą grynupavasario oro, užkandžiais, kavairarbata. Dalyvavo 65 šachmatininkai iš įvairių Lietuvos miestų: Kauno, Vilniaus, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių, Marijampolės, Alytaus, Lentvario, Jonavos. Turnyre taip pat varžėsi trys totoriai šachmatininkai iš Nemėžio: Borisas Jakubovskis, Nikolajus Matvijenka ir Tairas Kuznecovas. Be jų, mūsų bendruomenei atstovavo kauniečiai Danielius Makulavičius, Radekas ir Danielius Mažitovai. Teisėjavo nacionalinės kategorijos teisėjas doc. dr. Jonas Ridzvanavičius.

Turnyro atidarymo metu kalbėjo Jonas Ridzvanavičius, kuris trumpai papasakojo apie Romualdo Makavecko mokslinę veiklą. Paminėjo, kad mokėsi Kauno politechnikume, Kauno politechnikos institute, kuriuos baigė diplomais su pagyrimu. Buvo paliktas dirbti KPI Mechanikos fakultete dėstytoju. 1959 m. buvo išsiųstas mokyti į Maskvą, garsų Maskvos energetikos institutą aspirantūron. 1964 m. apgynė technikos mokslų kandidato (dabar daktaro) disertaciją ir grįžo dirbti į Kauno politechnikos institutą. Čia dvi kadencijas 1964–1974 metais buvo Chemijos pramonės mašinų katedros vedėjas. Po to dirbo docentu Šiluminės ir atomo energijos katedroje. Buvo rimtas mokslininkas, teoretikas, geras dėstytojas. Iki pat mirties Mechanikos fakulteto magistrantams ir doktorantams skaitė išplėstą Termodinamikos kursą.

Toliau J. Ridzvanavičius papasakojo apie R. Makavecko šachmatinę veiklą. Buvo Kauno šachmatų federacijos prezidentas. Jam vadovaujant Kauno šachmatų klubas persikėlė į naujas geras patalpas po Dariaus ir Girėno stadiono tribūnomis. Šių patalpų Kauno šachmatininkai neteko 1992 metais. R. Makaveckai vadovaujant buvo įkurta Kauno vaikų šachmatų mokykla. Bet didžiausias R. Makavecko nuopelnas buvo tas, kad jis asmeniniais ryšiais atvėrė Kauno šachmatininkams duris į tarptautinę areną, kur jie galėjo iškovoti tarptautinius vardus. R. Makavecko dėka Kauno šachmatininkai jau tarybiniais laikais dalyvavo turnyruose Lenkijoje, Čekoslovakijoje, Vengrijo-

je, o tai tiesiogiai per Maskvą buvo visai neįmanoma.

Dar J. Ridzvanavičius papasakojo apie Romualdo visuomeninę veiklą Lietuvos totorių bendruomenėje, kurios pirmininku jis buvo 1995–1998 metais. Dabar Lietuvos totorių bendruomenė mielai prisideda prie šio šachmatų turnyro organizavimo ir finansavimo. Jeigu Lietuvos totorių bendruomenė finansuos, Kauno šachmatų federacija sutinka organizuoti šį memorialą kiekvienais metais.

Toliau savo prisiminimais apie docentą R. Makavecką pasidalijo jo 1963 metų studentas inžinierius Ričardas Česnutis. Jis pabrėžė puikias Romualdo žmogiškąsias savybes, puikų dėstymą, su šiluma prisiminė studijų metus.

Vėliau atvykęs dabartinis Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas daktaras Adas Jakubauskas pasveikino susirinkusiuosius varžybų dalyvius, atkreipė dėmesį į šiemet išaugusį dalyvių skaičių bei pažadėjo ir ateityje tokius turnyrus remti, kad jie taptų tradiciniai.

Turnyras vyko 9 ratais, kiekvienas žaidėjas turėjo po 15 minučių partijai. Prasidėjus turnyru, šachmatininkai sėdo už plačių lauko stalų ir pradėjo kovas prie languotųjų lentų. Pamažu išryškėjo tarptautinio meistro iš Jonavos Aido Labucko pranašumas. 7-ajame rate nugalėjęs L. Ratkų, jonavietis daugiau nebepaleido iniciatyvos iš rankų ir surinkęs 7,5 taško iš 9 galimų, tapo 2008 metų R. Makavecko atminimo turnyro

(Nukelta į 31-ą psl.)



Turnyro metu

Krymo totorių kova dėl savo teisių

IMANTAS MELIANAS

Tautinių bendrijų tarybos koordinatorius

1783 metų balandžio mėnesį Rusijos imperijos valdžia likvidavo Krymo totorių valstybę Krymo chanatą ir aneksavo jo teritoriją. Dar po dvylikos metų toks pats likimas ištiko ir mūsų Tėvynę – jungtinę Lenkijos ir Lietuvos valstybę. Neketinę susitaikyti su svetimųjų viešpatavimu Krymo totoriai kelis kartus bandė ginklu atkurti savo šalies nepriklausomybę, bet jų sukilimai buvo nesėkmingi. Sukilėlių pralaimėjimą lėmė ne tik jiems nepalankūs jėgų santykis, bet ir kiti veiksniai: krašto nusiaubimas 1768 – 1774 metais vykusio Rusijos ir Turkijos karo metu ir elito išdavystė – paskutinis Krymo chanas Šagingirėjus dar prieš chanato okupaciją netoliaregiškai orientavosi į Rusiją, o didikai patikėjo imperatorės Jekaterinos II pažadams suteikti jiems Rusijos bajorų titulus. Be to, Rusija, tuo metu aneksavusi kitų silpnesnių savo kaimynų didžiulius plotus, jau buvo įgijusi pavergtų tautų pasipriešinimo slopinimo ir jų žemių kolonizavimo patirtį. Dešimtys tūkstančių įvairios lyties ir amžiaus nekaltų žmonių buvo nužudyti vien norint įbauginti likusius. Autoritetingi Krymo totorių veikėjai buvo naikinami kryptingai, tokiu būdu siekiant palikti pavergtą tautą be potencialių pasipriešinimo organizatorių ir vadovų. Jau 1783 metų balandžio pabaigoje, vos tik paskelbus Jekaterinos II manifestą apie Krymo prijungimą prie Rusijos, Karasubazaro (dabar – Belogorsko) mieste buvo nužudyti keli tūkstančiai Krymo totorių karininkų, šventikų ir kitų mokytų žmonių.

Nuo pat Rusijos viešpatavimo pradžios buvo pradėtas planingas Krymo totorių dvasinės ir materialinės kultūros naikinimas. Vos per kelerius metus buvo likviduota šimtai mokyklų (įskaitant religines mokyklas – medreses). Per 800 mečečių buvo nugriauta arba jos buvo pertvarkytos į stačiatikių cerkves ir kareivines. Rusų valdžios nurodymu 1833 metais iš visų Krymo bibliotekų (įskaitant asmenines) buvo surinktos ir vėliau sudegintos išlikusios rankraštinės ir spausdintos knygos.

Krymo totorių tautinis atgimimas prasidėjo 1883 metais – praėjus šimtmečiui po Krymo totorių valstybės sunaikinimo ir sutapo su modernios lietuvių tautos atgimimu. Krymo totorių tautos atgimimo sąjūdis neatsiejamas nuo poeto ir švietėjo Ismailbejaus Gaspriečio (Gaspary, rus. Gasprinskij, 1851–1914) vardo. Jo vadovaujamas judėjimas nesiekė



išvaduoti Krymo nuo rusų kolonizatorių (tai, pasikeitus demografinėi situacijai, tuo metu buvo nerealu ir neperspektyvu), bet užsibrėžė sau tikslą radikaliai reformuoti ir modernizuoti Krymo totorių švietimo sistemą. I. Gasprietis ir jo bendraminčiai rūpinosi ne tik savo tautos kultūros plėtra, įvairių sričių aukštos kvalifikacijos totorių tautybės asmenų rengimu ir musulmoniškos bei Vakarų kultūros suartinimu, jie siekė suvienyti visas Rusijos pavergtas tautas ir stačiatikišką imperiją paversti demokratine valstybe, kuri gerbtų visas žmogaus teises, įskaitant tautų apsisprendimo teisę. Šitos idėjos buvo populiarinamos Bachčisarajuje 1883 metais įsteigto ir iki pat mirties 1914 metais jo redaguoto laikraščio „Terdziman“ („Aiškintojas“) puslapiuose. Kaip savo veikale „Krymas“ pažymi Krymo Demokratinės Respublikos (1917–1918 m.) krašto apsaugos ir užsienio reikalų ministras Džafaras Seydametas, I. Gasprietis buvo lietuvių atgimimo didvyrio dr. Jono Basanavičiaus ir jo tuo pačiu metu įsteigtos „Aušros“ amžininkas ir antrininkas. „Terdziman“ buvo pirmasis ir daugiau kaip 20 metų vienintelis ne tik Krymo totorių, bet ir visų Rusijos imperijos musulmonų periodinis leidinys. Be to, I. Gaspriečio idėjos buvo skleidžiamos ir per jo sukurtą šimtų modernių mokyklų tinklą.

Aplinkui I. Gasprietį koncentravosi įvairių Rusijos imperijos musulmonų tautų besiformuojanti inteligentija, kurios atstovai vėliau tapo savo tautų atgimimo šaukkliais. Vėliau, Josifo Stalino represijų metais, jie visi buvo sunaikinti fiziškai. I. Gasprietis aktyviai dalyvavo, steigiant Rusijos musulmonų sąjungą (1905 metų rugpjūčio 5 dieną). Pažymėtina, kad an-

trame šios sąjungos kongrese, kuris įvyko Nižnij Novgorode 1906 metų vasario 13 dieną, buvo įkurtas Rusijos musulmonų partijos centrinis komitetas, į kurio sudėtį įėjo I. Gaspriečio bendražygis, iš Lietuvos totorių kilęs Bachčisarajaus burmistras Mustafa Dovydavičius.

I. Gaspriečio humanistinės idėjos sudomino ir Vakarų šalių intelektualus, kurie teikė jo kandidatūrą gauti Nobelio premijai. I. Gasprietis šios premijos vis dėlto negavo, nes jo idėjos prieštaravo ne tik Rusijos, bet ir kitų galingų valstybių, kurios valdė pavergtus kraštus ir juose gyvenančias tautas, interesams.

XX amžiaus pradžioje susiformavo naujas, radikalesnis Krymo totorių judėjimas, kuriam vadovavo Rusijos valstybės dūmos deputatas Rešatas Mechdis (Mechdi). Pradedant nuo 1907 metų jis Karasubazare leido laikraštį „Vatan chadimi“ („Tėvynės tarnas“).

Tokiu būdu galima teigti, jog 1917 metų vasario mėnesio revoliucijos Rusijoje išvakarėse Krymo totorių tautinis judėjimas buvo pakankamai gerai organizuotas ir turėjo nemenką intelektualinę potencialą. 1917 metų liepos mėnesį buvo įsteigta Tautinė partija (Milli Firka), kurios ideologija buvo artima Turkijos jaunatūrių ideologijai. Kairioji šios partijos aktyvistų dalis, vadovaujama Velio Ibrajimovo, vėliau bandė suderinti jaunatūrių ideologiją su lojalumu sovietų valdžiai, tačiau iki 1930 metų visi jie patyrė „valymus“ ir buvo nužudyti.

1917 metų lapkričio 24 dieną Bachčisarajuje prasidėjo Krymo totorių tautos nacionalinis suvažiavimas – Kurultajus, kuris tų pačių metų gruodžio 10 dieną paskelbė Krymo Demokratinės Respublikos (KDR) nepriklausomybę. Į KDR vyriausybę (direktoriją) įėjo D. Seydametas, A. Ozenbašlis, A. Šukris ir Hattatas. Nors KDR konstitucija garantavo visų valstybės piliečių, nepriklausomai nuo jų tautybės ir tikėjimo, lygias teises ir jų politinių bei turinių teisių apsaugą, pusiasalio rusakalbėje spaudoje buvo prasidėjusi šovinistinė isterija. Krymo rusams buvo bandoma įteigti, kad į valdžią atėjo „totorių diktatūra“. Priešiška žinia apie Krymo nepriklausomybę sutiko ir Rusijos laikinoji vyriausybė, kurios atstovas Bogdanovas buvo įsakęs suimti KDR prezidentą Nomaną Čelėbį Džichaną ir Krymo totorių ginkluotųjų pajėgų vadą Šabarovą.

Skirtingai nuo rusų, Krymo ukrainiečių organizacijos, kaip ir pati Ukrainos valstybė, paskelbusi savo nepriklausomybę,

bę 1917 metų lapkričio mėnesį, palaikę KDR savarankiškumą. Tačiau jauna Ukrainos valstybė buvo pernelyg silpna apginti net savo pačios nepriklausomybę ir negalėjo suteikti Krymui realios pagalbos. Tokiu būdu Krymo totorių eskadronai liko vienintelė reali karinė jėga, kuri galėjo pasipriešinti bolševikų invazijai. Atkaklus Krymo kariuomenės pasipriešinimas buvo palaužtas 1918 metų sausio 12–13 dienomis pusantrą paros vykusio Almos (netoli Bachčisarajaus) mūšio metu. Prasidėjo baisios represijos. Buvo suimtas ir Sevastopolio kalėjime 1918 metų vasario 23 dieną sušaudytas Krymo Demokratinės Respublikos prezidentas N. Čelebis Džičanas. Netrukus sukilę Krymo totoriai atsakė tuo pačiu – 1918 metų balandžio mėnesį Aluštos mieste suėmė ir sušaudė visą bolševikų sukurtą Tauridės sovietinės respublikos vyriausybę, įskaitant „sovnrakomą“ vadovą A. Sluckį.

Tai nebuvo paskutinė nepriklausomo Krymo vyriausybė. 1918 metų kovo pradžioje pusiasalis buvo užimtas vokiečių kariuomenės, vadovaujamos generolo Kocho. Susidarius palankioms sąlygoms, Krymo totoriai sugebėjo vėl susiorganizuoti, ir 1918 metų birželio 25 dieną buvo sudaryta generolo Motiejaus Suleimano Sulkevičiaus vadovaujama vyriausybė. Ši Lietuvos totorių, vėliau tapusių nepriklausomo Azerbaidžano kariuomenės vadu, 1920 metais bolševikai sušaudė Baku mieste.

Vyriausybės kancleriu tapo dar vienas Lietuvos totorius – Leonas Naimanas Mirza Kričinskis, vėliau tapęs Lietuvos totorių, gyvenusių Lenkijai atitekusiose buvusios Lietuvos Didžiosios kunigaikštystės žemėse, lyderiu. 1919–1920 metais jis išleido Baku mieste veikalą, pavadintą „Rusijos politikos pakraščių atžvilgiu apybraiža“, kurį sudarė du tomai: „Krymo totorių religinė priespauda“ ir „Kova dėl Krymo totorių švietimo ir kultūros“. Rusų generolas Antonas Denikinas savo memuaruose teigė, kad „lietuvis“ M. S. Sulkevičius ketino atkurti Krymo chanatą ir pasiskelbti chanu.

Lietuvos totorių gausa aukščiausioje Krymo valstybės valdžioje paaiškinama tuo, kad tuo metu Kryme buvo įsikūrę per tūkstančio šios Krymo totoriams giminigos, bet savo protėvių kalbą praradusios tautos atstovų. Daugumą jų sudarė karininkai, valdininkai, teisininkai ir kiti išsilavinę asmenys, kurie baigiantis Pirmajam pasauliniam karui pasirinko Krymą savo nauja tėvyne. 1917–1920 metais Kryme veikė Lietuvos totorių sąjunga, vadovaujama Mustafos Šinkevičiaus. M. S. Sulkevičiaus vyriausybės oficiozą – rusų kalba leistą laikraštį „Krym“ – redagavo kitas

Lietuvos totorius Aleksandras Mucharskis. Krymo totorių valstybės projektui žlugus, kai kurie iš jų dar bandė realizuoti save kurdami Azerbaidžano („Užkaukazės totorių“, kaip buvo vadinami azerbaidžaniečiai carinėje Rusijoje) valstybę; vėliau dauguma jų žuvo nuo bolševikų vykdyto teroro. Likę gyvi grįžo į gimtinę, kurią rado padalintą tarp Lenkijos ir Lietuvos, arba patraukė į Vakarų Europą. Tyrinėtojo Selimo Chazbijevičiaus nuomone, Krymo totorių valstybės išlikimo atveju Lietuvos totoriai galėjo suvaidinti joje vaidmenį, panašų į Rytų Europos žydų vaidmenį kuriant Izraelio valstybę.

Iš pozityvių M. S. Sulkevičiaus vyriausybės veiklos pavyzdžių galima paminėti tai, kad tuo politine ir ekonomine prasme sudėtingu laikotarpiu buvo išvengta etninių konfliktų ir buvo įsteigtas Simferopolio universitetas. Svarbiausias M. S. Sulkevičiaus vykdytos užsienio politikos uždavinys buvo išsaugoti Krymo nepriklausomybę. Tuo metu į jį kėsinosi ne tik „baltieji“ ir „raudonieji“ rusai, bet ir etmono Pavlo Skoropadskio vadovaujama Ukrainos valdžia, kuri, skirtingai nuo ankstesnės Simono Petliūros vadovautos Ukrainos Liaudies Respublikos vyriausybės, buvo nusiteikusi agresyviai.

Įsiveržę į pusiasalį bolševikai balandžio mėnesio 30 dieną paskelbė Krymo sovietų respubliką, kurios „revkomo“ pirmininku buvo paskirtas Vladimiro Lenino brolis Dmitrijus Uljanovas. 1919 metų gegužės mėnesį bolševikus pakeitė A. Denikino (nuo 1920 metų kovo – barono Piotro Vrangelio) „baltieji“ rusai. P. Vrangelio administracija bandė surasti bendrą kalbą su Krymo totorių lyderiais, tačiau iš esmės jie elgėsi Kryme kaip okupuotoje prieš teritorijoje.

Po pusantrų metų, 1920 metų lapkričio 12 dieną, didžiulė Raudonoji armija, kuri turėjo keturis kartus daugiau karių negu „baltieji“, vėl užėmė Krymą. Kartu su raudonarmiečiais į Krymą įžengė vengro bolševiko Belos Kuno vadovaujami ČK (bolševikų slaptosios policijos) būriai, pasižymėję ypatingu žiaurumu ir sadizmu. Į „raudonųjų“ terorą Krymo totoriai atsakė ginkluotu pasipriešinimu. Pietinėje kalnuotoje pusiasalio dalyje įsitvirtino per tris tūkstančius „žaliųjų“ partizanų, kurie sėkmingai priešinosi okupantams.

Sovietų valdžia Kryme galutinai įsitvirtino tik 1921 metų spalio mėnesio 18 dieną, kai buvo įkurta į Rusijos Sovietų Federacinės Socialistinės Respublikos sudėtį įeinanti Krymo ASSR. Pažymėtina, kad Krymo ASSR valdžios struktūrose pavyko įsitvirtinti daugeliui buvusių tautinės partijos „Milli Firka“ narių, įskaitant šios

autonomijos vyriausybės vadovą Velį Ibrajimovą. Nors 1921–1923 metais Kryme siautėjo badas, nusinešęs apie 100 tūkstančių gyvybių (iš jų maždaug 60 % sudarė Krymo totoriai), V. Ibrajimovo administracijai pavyko pasiekti tam tikrų laimėjimų atkuriant Krymo ekonomiką ir Krymo totorių tautos kultūrą. Netrukus Maskva pastebėjo, kad Krymo ASSR vadovybė pasidarė „pernelyg“ savarankiška, ir apkaltino ją nacionalizmo ugdyimu. Prasidėjo baisios represijos. Po to, kai 1928 metais buvo sušaudytas V. Ibrajimovas, prasidėjo totalinis Krymo totorių politikų, visuomenės veikėjų ir inteligentijos naikinimas. 1938 metais Krymo totorių lotyniškasis raidynas buvo pakeistas kirilica.

Kai Antrojo pasaulinio karo metais vokiečių kariuomenė užėmė Krymą, buvo pradėtos atkurti Krymo totorių tautinės ir kultūrinės institucijos. Vokiečių okupacinė valdžia pabrėžtinai rodė palankumą Krymo totoriams ir kitoms musulmonų tikėjimą išpažįstančioms tiurkų tautoms, kurios gyveno jos užimtose Sovietų Sąjungos teritorijose. Mustafos Džemilevo nuomone, jie taip elgėsi todėl, kad tikėjosi, jog į karą jų pusėje įsijungs Turkija, kuri visada jautėsi tiurkišką ir musulmonišką Rusijos tautų globėja. Tačiau greitai paaiškėjo, kad nacių viešpatavimas mažai kuo skiriasi nuo bolševikų jungo. Dauguma Krymo totorių buvo sukręsta masinių jų tėvynainių žydu, krimčakų (Krymo totorių kalba šnekančių žydu) ir čigonų žudynių bei vokiečių okupantų įvestos kolektyvinės atsakomybės ir įkaitų ėmimo sistemos. Tik pasibaigus karui paaiškėjo, kad ir naciai planavo iškelti Krymo totorius iš tėvynės, tik ne į Vidurinę Aziją, o į Tiuringiją. „Išlaisvintas“ Krymas turėjo būti apgyvendintas vokiečių, o pusiasalio pavadinimas pakeistas į Gotlandą (germaniškos gotų tautos dalis III amžiuje po Kristaus gimimo iš tikrųjų buvo apsigyvenusi Kryme ir ilgai išiliejo į Krymo totorių tautos sudėtį; vietinės gotų kalbos tarmės išsilaikė net iki XVII amžiaus). Nepaisant to, karo metais vokiečių kariuomenėje tarnavo apie 20 tūkstančių Krymo totorių. 1944 metais buvo sudaryta SS Totorių kalnų brigada Nr. 1, vėliau pertvarkyta į Krymo pajėgų grupę (Waffengruppe Krim), kuri buvo įjungta į Haruno el – Rašidbejaus vadovaujamas Rytų turkų SS pajėgas (Osttuerkische Waffen – SS). Brigadoje tarnavo 11 karininkų ir 2421 kareivis, iš jų 1097 – vokiečių tautybės. Kita vertus, sovietiniai šaltiniai nurodo, kad 1944 metais Kryme veikė 3783 sovietiniai partizanai, iš kurių 630 buvo Krymo totorių tautybės.

(Nukelta į 28-a psl.)

Krymo totorių kova dėl savo teisių

(Atkelta iš 27-o psl.)

1944 metų balandžio mėnesį Raudonoji armija vėl įsiveržė į Krymą. Praėjus mėnesiui po sovietų sugrįžimo, 1944 metų gegužės mėnesio 18 dieną prasidėjo Krymo totorių tautos trėmimai. Daugelis Krymo totorių pašauktų į Raudonąją armiją dar karo pradžioje, tuo metu dar kariavo fronte; juos į tremtį „išvaduotojai“ išgabendavo tiesiai iš apkasų. Buvo tremiami ne tik Krymo totoriai, bet ir kiti nerusų tautybių Krymo gyventojai – graikai, vokiečiai, bulgarai, armėnai, turkai, persai ir karaimai. Žmonės, kurie bandė pasipriešinti arba kitaip išvengti trėmimų, buvo šaudomi vietoje. Krymo ASSR, netekusi savo titulinės tautos, buvo pertvarkyta į Krymo sritį, o 1954 metais, siekiant padaryti šio nusikaltimo bendrininke ukrainiečių tautą, perduota Ukrainos SSR.

Apgyvendinti „spec. gyvenvietėse“ (rus. „specposelenije“) sovietinėse Vidurinės Azijos respublikose, Krymo totoriai masiškai mirdavo nuo bado, ligų ir sunkaus darbo. Žiaurus stalininio režimo sąlygomis jie neturėjo jokių galimybių ginti savo nuolat pažeidžiamų teisių. Šiokios tokios organizuoto veikimo galimybės atsirado tik po to, kai 1956 metų vasario mėnesį Sovietų sąjungos komunistų partijos XX suvažiavime buvo pasmerktas ankstesnės SSRS vadovybės vykdytas politinis kursas, taip pat ir ištisų tautų deportacijos. 1956 metų balandžio 28 dieną pasirodė SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsakas, kuriuo buvo panaikinta vidaus reikalų ministerijos „organų“ iki tol vykdyta administracinė Krymo totorių priežiūra, tačiau jiems, taip pat kaip ir Pavolgio vokiečiams ir skirtingai negu kitų deportuotų tautų atstovams nebuvo leista grįžti į tėvynę. Nebuvo atkurta ir jų turėta teritorinė autonomija.

Po Krymo ASSR likvidavimo sovietų valdžia apskritai pradėjo ignoruoti Krymo totorių tautos egzistavimą. Visuotinių gyventojų surašymų metu, taip pat pasuose ir kituose dokumentuose Krymo totoriai (kaip ir Lietuvos totoriai) buvo fiksuojami kaip „totoriai“, t. y. Kazanės totoriai, nors tai yra trys atskiros tautos su savo skirtinga istorija, kultūra ir kalba (išskyrus dabartinėje Lietuvoje, Gudijoje ir Lenkijoje gyvenančius Lietuvos totorius, kurie kalba savo šalies gyventojų daugumos kalbomis). Deja, Lietuvos statistikai iki šiol naudojami sovietinių tautų sąrašu, todėl ir dabar „totoriais“ užrašomi ne tik iš Rusijos kilę ir čia apsigyvenę Kazanės totoriai, bet ir patys Lietuvos totoriai. Tik aštuntajame

dešimtmetyje Uzbekijos SSR valdžia leido Krymo totorių tremtiniams įkurti savo meno saviveiklos kolektyvus, o mokyklose buvo leista dėstyti Krymo totorių kalbą kaip fakultatyvą.

Būtent nuo 1956 metų Krymo totoriai pradeda siųsti į aukščiausias Sovietų Sąjungos instancijas individualius ir kolektyvinius laiškus ir peticijas, reikalaudami teisingumo. Vėliau jie pradėjo siųsti į Maskvą delegacijas, kurios siekdavo susitikti su valstybės vadovais ir gauti iš jų atsakymus į savo laiškus ir peticijas. 1966 metais buvo parengtas Krymo totorių kreipimasis į Sovietų Sąjungos komunistų partijos XXIII suvažiavimą, kurį pasirašė net 120 tūkstančių žmonių. Joks kitas Sovietų Sąjungos tautinis, religinis arba teisių gynimo judėjimas negalėjo pasigirti tokiu savo dalyvių masiškumu.

Tuo pačiu metu Sovietų Sąjungos miestuose ir kaimuose, kuriuose tuo metu gyveno gausesnės Krymo totorių grupės, buvo kuriamos iniciatyvinės grupės, kurių nariai aiškino savo tautiečiams tautinio judėjimo tikslus ir uždavinius, informavo juos apie visas naujienas, susijusias su Krymo totorių problemos sprendimu.

Nuo antros septintojo dešimtmečio pusės Krymo totoriai pradėjo vis dažniau rengti masinius mitingus ir demonstracijas, kurios paprastai buvo skiriamos jų deportacijos iš pusiasalio – gegužės 18 ir Krymo ASSR įsteigimo – spalio 18 dienoms. Dažniausiai mitingai baigdavosi jų dalyvių sumušimu ir masiniais areštais. Pirmi Krymo totorių judėjimo aktyvistų, kurie buvo kaltinami „antisovietine agitacija ir propaganda“, teismai įvyko 1961 metais. Kadangi Vakarai įdėmiai stebėjo tokius teismo susidorojimo faktus, aktyvistus pradėta teisti, remiantis įvairiais išgalvotais ir sufabrikuotais kaltinimais. Susidorojimai su tautinio išsivadavimo judėjimo aktyvistais ypač padažnėjo po to, kai 1966 metais baudžiamasis kodeksas buvo papildytas straipsniais, numatančiais bausmes už „sovietinės santvarkos šmeižimą“ ir „dalyvavimą masinėse riaušėse“.

1967 metų rugsėjo mėnesį buvo paskelbtas SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsakas „Apie Kryme anksčiau gyvenusius totorių tautybės asmenis“, kuriuo buvo pripažinta Krymo totorių teisė apsigyventi bet kurioje Sovietų Sąjungos vietovėje. Tuo pačiu metu Krymo srities valdžia gavo atitinkamą „Centro“ nurodymą, kad šis įsakas nereiškia, kad nuo šiol Krymo totoriai gali grįžti į savo gimtinę, ir pradėjo energingai trukdyti jų repatriaci-

jai. Buvo atsisakoma notariškai patvirtinti namų ir butų pirkimo sutartis, grįžę Krymo totoriai nebuvo registruojami ir įdarbinami, dar vėliau jie buvo apkaltinami pasų režimo taisyklių pažeidimu ir galiausiai vėl ištremiami iš Krymo.

Daugelis Krymo totorių, kurie buvo pakartotinai ištremti iš Krymo, negrįždavo į ankstesnes tremties vietas, bet įsikurdavo gretimose teritorijose – Ukrainos SSR Chersono ir Zaporožės srityse ir Rusijos SFSR Krasnodaro krašte. Ten jie vėl įkurdavo iniciatyvines grupes, kurios buvo itin veiklios ir dinamiškos.

Demokratizacijos procesas, prasidėjęs Sovietų Sąjungoje devintojo dešimtmečio viduryje, paskatino dar didesnę Krymo totorių judėjimo suaktyvėjimą. 1987 metų balandžio 11–12 dienomis Taškente įvyko Pirmasis visasąjunginis Krymo totorių tautinio judėjimo iniciatyvinių grupių atstovų pasitarimas, kurio metu buvo priimtas kreipimasis į Sovietų Sąjungos vadovą Michailą Gorbačiovą, kuriame buvo išdėstyti Krymo totorių reikalavimai ir sudaryta 16 asmenų derybinė grupė. Minėtą kreipimąsi per trumpą laiko tarpą pasirašė per 40 tūkstančių žmonių, tačiau atsakymo į jį Krymo totoriai nesulaukė. Tų pačių metų birželio 13–14 dienomis buvo surengtas Antrasis visasąjunginis pasitarimas, kuris pirmą kartą išrinko Krymo totorių tautinio judėjimo vadovaujančią instituciją – 16 asmenų Centrinę iniciatyvinę grupę ir nutarė išsiųsti į Maskvą gausią delegaciją, kuri buvo įgaliota taikiomis priemonėmis siekti išspręsti Krymo totorių klausimą. 1987 metų liepos 6 ir 23 dienomis šimtai Krymo totorių surengė Maskvoje masines demonstracijas, kurios didelėmis milicijos ir KGB pastangomis buvo išvaikytos. Liepos 24 dieną pasirodė Krymo totorių tautos garbę ir orumą žeminantis sovietinės informacinės agentūros TASS pranešimas, kuriame, be kita ko, buvo pranešama apie SSRS Aukščiausiosios Tarybos pirmininko A. Gromykos vadovaujamos valstybinės Krymo totorių problemų komisijos sudarymą. Taikių demonstracijų išvaikymas ir TASS'o pranešimo tonas sukėlė masines Krymo totorių demonstracijas įvairiuose jų gyvenamuose SSRS regionuose.

Po vienuolikos veiklos mėnesių A. Gromykos vadovaujama komisija pateikė savo išvadą, kurios skelbė, kad nėra jokių galimybių Krymo totoriams grįžti į Krymą, lygiai kaip ir atkurti Krymo ASSR, nes dėl pokario metais įvykusių demografinių pokyčių šiuo metu (1988 metais – I. M.) daugumą Krymo gyventojų sudaro rusai ir

ukrainiečiai. Komisijos išvados vėl sukėlė masines Krymo totorių protesto akcijas, ypač Maskvoje, Taškente ir Tamanės pusiasalyje (Krasnodaro kraštas). Ten, kur Krymo totoriai sudarė žymią dirbančiųjų dalį, prasidėjo jų streikai, dėl kurių per pusantro tūkstančio žmonių neteko darbo.

Galutinai paaiškėjus, kad Krymo totoriams neverta tikėtis valdžios malonės net M.Gorbačiovo deklaruotos „perestroikos“ sąlygomis, jie, įveikdami visas įmanomas ir neįmanomas kliūtis, vėl pradėjo šimtais ir tūkstančiais smelktis į Krymą. SSRS vadovybės paskelbta „viešumo“ politika jau neleido vietos valdininkams teigti, kad „Krymo totoriams Kryme vietos nėra“, todėl šįsyk buvo griebtasi kitokios taktikos – biurokratinių trukdžių, tarpininių įtampos bei nepakantumo Krymo totoriams kurstymo ir rusakalbių srities gyventojų agitavimo neparduoti savo namų pusiasalio senbuviams. Kaip ir prieš dvidešimt metų, norėdami notariškai patvirtinti namo ar buto pirkimą arba prisiregistruoti, Krymo totoriai buvo priversti rengti protesto mitingus, demonstracijas, piketus ir bado akcijas. Atkakli Krymo totorių laikysena pasiteisino, ir 1989 metų balandžio mėnesį Kryme gyveno jau apie 40 tūkstančių jų tautiečių.

Tokiu būdu Krymo totorių tautinio judėjimo centras iš Uzbekijos pamažu persikėlė į Krymą. Paskutinis (ir didžiausias) – Penktasis visasajunginis Krymo totorių tautinio judėjimo iniciatyvinių grupių atstovų pasitarimas įvyko 1989 metų gegužės 2 dieną Taškento srities Jangijulio mieste. Šiame pasitarime buvo nutarta egzistuojančių iniciatyvinių grupių pagrindu įsteigti Krymo totorių tautinį sąjūdį (KTTS) su savo įstatais, programa ir fiksuota naryste. KTTS Centrinė taryba ir jos pirmininkas buvo išrinkti slapto balsavimu vienu metų kadencijai. Visi kiti KTTS renginiai vyko jau Kryme, kur persikėlė ir dauguma Centrinės tarybos narių. Netrukus KTTS skyriai buvo įkurti visose Krymo gyvenvietėse, kuriose gyveno Krymo totoriai.

Dėl Krymo totorių repatrijavimo pusiasalyje smarkiai išaugo parduodamų namų valdų kainos; dėl tos pačios priežasties smarkiai krito butų ir namų kainos anksčiau jų gyventose vietovėse. Tai labai sumažino atvykstančių Krymo totorių galimybes įsigyti būstą Kryme, todėl jie kreipėsi į vietinę valdžią su prašymais skirti jiems žemės sklypus namų statybai. Tokiais atvejais valdžia atsakydavo, kad laisvų sklypų nėra, ir tuo pačiu metu ne tik forsuodavo žemės sklypų dalybas rusams, bet ir agitavo pastaruosius kuo greičiau

kviestiti gimines ir draugus iš Rusijos, nes kitaip Krymas „vėl gali atitekti totoriams“. Tokiu būdu per trumpą laiką tarpą Kryme rusams buvo nemokamai išdalinta per 150 tūkstančių žemės sklypų, didelė dalis kurių vėliau parduota už laisvai konvertuojamą valiutą arba iškeista į automobilius ar magnetofonus. Rajonų vykdomieji komitetai, kolūkiai ir tarybiniai ūkiai sudarinėjo su Rusijos įmonėmis dešimtis sutarčių, pagal kurias mainais į statybines medžiagas arba kurą šių įmonių darbuotojams Kryme buvo suteikiami žemės sklypai gyvenamųjų namų ir kitų objektų statybai.

Tokiomis aplinkybėmis 1989 m. birželio 9–10 dienomis KTTS centrinė taryba nutarė visokeriopa remti tautiečius, kurie savavališkai užiminės Kryme žemės sklypus gyvenamųjų namų statybai. Pirmieji sklypai Bachčisarajaus rajone buvo užimti jau tų pačių metų rugpjūčio mėnesį; netrukus ši praktika išplito visame pusiasalyje. Valdžia atsakė į tai Krymo totorių palapinių miestelių griovimu, baudžiamųjų bylų iškėlimu ir masiniais suėmimais. Neretai brutalioms akcijoms prieš Krymo totorius valdžia panaudodavo vietinius rusų tautybės gyventojus, o rusų kalba leidžiami Krymo laikraščiai buvo užpildyti straipsniais, kuriais buvo kurstoma neapykanta Krymo totorių ir jų pagrindinės organizacijos KTTS atžvilgiu.

Dėl Krymo totorių atkaklumo didžioji užimtų sklypų dalis liko jų rankose, o valdžia po kurio laiko buvo priversta oficialiai tai įteisinti. Tai leido sugrįžti į Krymą dar kelioms dešimtims tūkstančių Krymo totorių. Tačiau nesnaudė ir Krymo rusų šovinstai, kuriuos labai sunermino prasidėjęs SSRS irimas. Jie pradėjo kelti klausimą dėl to, kad 1954 metų vasario 19 dienos SSRS Aukščiausiosios Tarybos prezidiumo įsakas dėl Krymo perdavimo iš Rusijos SFSR sudėties į Ukrainos SSR sudėtį yra neteisėtas (tarsi būtų teisėti visi kiti caro ir bolševikų valdžios sprendimai Krymo atžvilgiu). Iki tol rusų šovinstai, susispietę Sovietų Sąjungos komunistų partijos Krymo srities komitete, net į kalbas apie būtinybę atkurti Krymo ASSR žvelgė kaip į „valstybinį nusikaltimą“, o nuo 1990 metų pabaigos jie patys prabilo apie „Krymo liaudies apsisprendimą“. Remiami Maskvos imperinių jėgų, jie siekė „atkurti“ Krymo ASSR, kuri liktų SSRS sudėtyje. Tokiu būdu buvo siekiama atkurti ne Krymo totorių (kurių didesnę pusę vis dar gyveno tremtyje) autonomiją, o sukurti „autonomiją“ rusų kolonistams, kuri po kurio laiko vėl galėtų grįžti į Rusijos glėbį.

KTTS pasmerkė šią avantiūrą ir reko-

mendavo savo tautiečiams nedalyvauti „referendume“, kuris įvyko 1991 metų sausio 20 dieną. Tikėtasi, kad „referendumui“ pasipriešins Ukrainos valdžia, juolab kad jis prieštaravo jos referendumo įstatymui, pagal kurį vienos ar kitos Ukrainos dalies statuso pakeitimas gali įvykti remiantis tik visos šalies, o ne vienos jos srities referendumo rezultatais. Deja, 1991 metų vasario 12 dieną komunistinė Ukrainos parlamento dauguma įteisino šio referendumo rezultatus ir pertvarkė Krymo sritį į Krymo ASSR kaip į iš esmės rusišką autonomiją. KTTS atstovui net nebuvo leista pasisakyti Ukrainos parlamento salėje. Krymo Autonominė Respublika (KAR) įteisinta ir 1996 metais priimtoje Ukrainos konstitucijoje.

Tokiomis aplinkybėmis 1991 metų birželio 26 dieną Simferopolyje savo darbą pradėjo KTTS sušauktas Krymo totorių tautos atstovų, kurie buvo renkami visose šios tautos gyventose Sovietų Sąjungos vietovėse, suvažiavimas – Kurultajus (Qirim tatar milli qurultay). Kurultajus pareiškė, kad Krymo ASSR, kuri buvo įsteigta („atkurta“) neatsižvelgiant į Krymo totorių tautos valią, yra neligitimi, ir priėmė „Krymo totorių tautos nacionalinio suvereniteto deklaraciją“. Ten pat slapto balsavimu buvo išrinkta aukščiausia Krymo totorių tautai atstovaujanti institucija – Krymo totorių tautos medžlis (parlamentas). Netrukus po to visoje Krymo teritorijoje buvo suformuotos vietinės tautinės savivaldos institucijos – kaimų, gyvenviečių ir rajonų medžliai, o Krymo totorių gyventose vietovėse, esančiose už Krymo ribų, buvo sukurti „Grįžimo į tėvynę paramos komitetai“. Aktyvi Medžlio veikla lėmė, kad šiuo metu Kryme gyvena jau per 250 tūkstančių Krymo totorių (daugiau kaip 12 % visų Krymo gyventojų). Medžlis pozityviai bendradarbiauja su nepriklausomos Ukrainos politine vadovybe, tačiau ir toliau susiduria su rusiškos KAR valdžios priešišku.

Iš pastarųjų dešimtmečių Krymo totorių tautos lyderių ypač išsiskiria Mustafa Džemilevas (Džemiloglu, g. 1943 m.), tapęs tautos drąsos ir atkaklumo simboliu. Vakaruose plačiai nuskambėjo M. Džemilevo teismas, įvykęs Omske 1976 metų balandžio mėnesį. 1968 metais jis kartu su akademiku Andrejumi Sacharovu įkūrė Sovietų Sąjungos žmogaus teisių gynimo iniciatyvinę grupę. Nuo 1989 metų M. Džemilevas – KTTS pirmininkas, vėliau – Krymo totorių tautos medžlio (parlamento) vadovas. 1998 metais jam buvo suteikta Jungtinių Tautų F. Nanseno premija.

Krymo totorių kova dėl savo teisių tęsiasi toliau.

Šv. Koranas: knyga, kuria galite tikėti

Vardan ALACHO (Dievo) Maloningojo, Gailestingoj

Šv. Koranas: unikalus tarp šventraščių

Šv. Koranas yra dažniausiai skaitoma knyga pasaulyje. Jis buvo Dievo apreiškimas Pranašui Mahometui (ramybė jam) VII amžiuje ir musulmonų gerbiamas kaip paskutinis Dievo šventraštis ir testamentas. Nuo to laiko kiekvienos tautos musulmonų jis buvo mielai deklamuojamas, išmokstamas ir įgyvendinamas. Tikintieji būna įkvepiami, paguodžiami, dažnai iki ašarų sujaudinami jo iškalbos ir poetinio vaizdingumo, ypač kuomet jis deklamuojamas balsu. Be to, Šv. Koranas unikalus tuo, jog yra vienintelis šventraštis, neturintis mokslinių netikslumų, kurio istorinis autentiškumas gali būti patvirtinamas ir kurio tekstas buvo taip kruopščiai išsaugotas, jog egzistuoja tik viena autentiška versija (arabų kalba). Apytiksliai Naujojo Testamento ilgio, Šv. Koranas taip pat yra vienintelė šventoji knyga, kuri gali būti iki galo išmokstama visų laikų ir intelektualinių galimybių žmonių – įskaitant nekalbančius arabiškai – ką musulmonai laiko vienu iš jo stebuklų. Mes kviečiame jus paskirti keletą minučių sužinoti šio to apie knygą, kuri yra beveik ketvirtadalis šios planetos žmonių pasaulėžiūros ir kultūros pamatu.

Mokslinis šventraštis moksliniam amžiui

Vienas iš nuostabiausių Šv. Korano dalykų yra tai, kad jame yra daug eilučių, kurios tiksliai apibūdina gamtinius įvairių sričių – embriologijos, meteorologijos, astronomijos, geologijos ir okeanografijos fenomenus. Mokslininkai nustatė, kad jo apibūdinimai yra nuostabiai tikslūs kaip VII amžiumi datuojamai knygai; tiesą sakan, daug Šv. Korane minimų procesų ir funkcijų buvo atrastos tik neseniai. Vien šis faktas tapo priežastimi, dėl kurios kai kurie žymūs mokslininkai priėmė Islamą. Tai taip pat paaiškina faktą, kodėl konfliktų, kilusių Europoje viduramžiais tarp tikėjimo ir proto, religijos ir mokslo, niekada nebuvo Islame; Šv. Koranas ne kartą drąsina žmones mąstyti ir naudotis savo intelektu, ir dauguma musulmonų mokslininkų ir išradėjų taip pat buvo ir uolūs tikintieji.

Kai kuriose Šv. Korano mokslinėse eilutėse yra:

- tikslus embrioninio vystymosi pirmomis keturiasdešimt gyvenimo dienų apibūdinimas;
- paaiškinimas, jog kalnų šaknys yra kaip kaiščiai, kurie padeda sutvirtinti ir stabilizuoti žemės plutą;
- jog egzistuoja natūralus barjeras, kur



susitinka dvi jūros (kiekviena išlaiko savo druskingumą, temperatūrą ir tankį);

- kad bangos kyla sluoksniais vandenyno gelmėse;
- kad dangus ir žemė buvo sujungti prieš jų atskyrimą;
- ir jog dangus atsirado iš „dūmų“, t. y. dujų ir dulkių, kurios yra būdingos ūkams, kuomet formuojasi žvaigždės.

Šv. Korano tikslas niekada nebuvo būti „mokslo vadovėliu“; nušviesdamos gamtos stebuklus ar istorijos pamokas, jo eilutės nukreipia mus apmąstyti Dievo šlovę. Tačiau jokia kita senovinė knyga ar šventraštis šiuo atžvilgiu nėra toks tikslus. Musulmonai tiki, jog tai yra vienas iš Šv. Korano įrodymų; vienas iš dalykų, kuris daro jį įtikimą moderniam amžiui ir leidžia jam naujai atsiskleisti laiko tėkmėje.

Šv. Koranas ir žinių plėtimas

Žodis „koran“ reiškia „dažnai skaitoma“, o pirmoji eilutė, Angelo Gabrielio apreiškta Pranašui Mahometui, buvo įsakymas „Skaityk (arba deklamuok)! Tavo Viešpaties vardu...“ Šis nurodymas žmogui, kuris, kaip ir dauguma to meto žmonių, nemokėjo nei skaityti, nei rašyti, pažymėjo naujo žmogaus komunikacijos, mokslo ir vystymosi amžiaus pradžią. Ankstesnieji šventraščiai buvo parašyti ir perduoti kunigų ir raštininkų iš elito – paprastai praėjus nemažai laiko po religijos įkūrėjo mirties, o dėl Šv. Korano išsaugojimo nuo pat pradžių stengėsi visa bendruomenė, ir jis buvo pabaigtas Pranašui Mahometui esant gyvam. Pranašo ankstyvieji sekėjai uoliai mokėsi atmintinai ir užrašydavo kiekvieną naują tekstą, kada jis būdavo apreiškiamas; jo mirties metu tūkstančiai mokėjo Šv. Koraną atmintinai. Per dvejus metus po

Pranašo mirties pirmasis kalifas Abu Bakras paprašė Pranašo sekretoriaus Zaido surinkti visas egzistuojančias Šv. Korano kopijas ir fragmentus į vieną vietą, kad galima būtų sudaryti standartinį leidimą. Šis rankraštis tapo autentišku pagrindu leidimams, kurie buvo išdalyti kiekvienai musulmonų provincijai valdant Osmanui, trečiajam kalifui; nuostabu, jog keli ankstyvieji rankraščiai buvo išsaugoti, juos šiandieną galima pamatyti muziejuose.

Mylimas Pranašas ragino visus musulmonus, vyrus ir moteris, siekti naudingų žinių. Sekant jo pavyzdžiu, mečetės tapo ne tik maldos, bet ir mokslo centrais. Visuotinio nemokamo pagrindinio išsilavinimo idėja yra kilusi iš Islamo; vaikai mokėsi skaityti, rašyti, įsiminti Šv. Koraną ir atlikti pagrindinius matematikos veiksmus kaimų mečečių mokyklose; gabūs mokiniai būdavo siunčiami į miestus siekti aukštesnio išsilavinimo. Pirmieji pasaulio universitetai, ligoninės ir pašto skyriai buvo įkurti musulmonų. Pirmieji kalifai įsteigė instituciją „Išminties Rūmai“ Bagdade, kur mokslo žmonėms būdavo mokama už mokslinių, literatūros ir religinių veikalų vertimą į arabų kalbą iš visų žinomų kalbų. Būtent šios plačios pažiūros įkvėpė žydus ir krikščionis musulmonams valdant Ispaniją versti klasišinius romėnų ir graikų tekstus iš arabų kalbos į Europos kalbas, įžiebiant Europos Renesansą.

Knyga su žinia ir tikslu

Kaip ir visos knygos, Šv. Koranas perneša žinią – šiuo atveju labai ypatingą žinią nuo visos žmonijos Kūrėjo. Šv. Koranas yra „vadovas žmogui“; kiekvienas, kuris svarsto apie gyvenimo prasmę ir savo egzistenciją, atras jį kaip puikų

vedlį. Remdamasis ankstesniais apreiškimais, šis galutinis testamentas patvirtina senas ankstesniųjų šventraščių tiesas, tačiau išaiškina tuos tikėjimo klausimus, kuriuose slenkant amžiams įsivėlė klaidų ar supainiojimų. Tie, kurie skaitė Bibliją, ras daug to, kas žinoma: Dievo rankų darbo aprašymus; pranašų, šėtono, angelų ir Teismo Dienos istorijas; moralinius ir etinius nurodymus bei dvasinę praktiką – meldimąsi ar pasninkavimą. Tačiau Šv. Koranas nėra tik senų istorijų perfravimas; jo perspektyva yra unikali ir nauja, o jo pasaulėžiūra itin tinka šiandienos žmonėms. Šv. Korane teigiama, kad Dievas Adomą ir Ievą kartu laikė atsakingais už tai, kad paragavo uždrausto vaisiaus; joks ypatingas prakeikimas nebuvo skirtas Ievai už Adomo paklaidinimą, ir neatsirado jokios „igimtos nuodėmės“, kuri visą laiką būtų paveldima nekaltų vaikų. Adomas ir Ieva paprasčiausiai siekė Jo atleidimo, ir jiems buvo atleista, o Adomas (ramybė jam) Islame yra gerbiamas kaip pirmasis pranašas. Yra ir kitų reikšmingų skirtumų tarp Šv. Korano ir Biblijos; Šv. Koranas tvirtina, jog dauguma originalių Biblijos ir kitų šventraščių knygų dingę ar buvo laikui bėgant iškraipytos (dėl karų, politinių intrigų, religinio susiskaldymo ar kitokių priežasčių). Galima tik pasvarstyti apie skirtingų Biblijos versijų, naudojamų šiandien, skaičių, „pirmųjų“ originalų trūkumą bei vėlyvą seniai dingusių šventraščių, tokių kaip Negyvosios jūros rankraščiai, atradimą, ir tampa aišku, jog šis požiūris yra objektyvus.

Šv. Koranas atmets etniškumu grindžiamo išgelbėjimo ar specialių privilegijų idėjas; Dievas nediskriminuoja rasės ar spalvos atžvilgiu. Jis taip pat neigia nekaltos gyvybės paaukojimo – gyvūno ar žmogaus – poreikį tam, kad žmonės pasiektų išsigelbėjimą. Jis teigia, jog Jėzus (ramybė jam) nebuvo nukryžiuotas kaip tvirtinama, bet kad Dievas išgelbėjo jį nuo jo priešų. Dvasinis išsigelbėjimas yra pasiekiamas tik per nuolankią atgailą kartu su pastangomis atlyginti už savo nuodėmes ir nuoširdų ketinimą nekartoti savo klaidų ateityje. Islame nėra jokios oficialios kunigijos, o imamas nėra niekas daugiau kaip nusimanantis maldos vadovas ir tikėjimo brolis; nuodėmes reikia išpažinti tiesiogiai Kūrėjui.

Šv. Korano pagrindinė žinia yra kviešti žmones kreiptis į visos būties Šaltinį ir gyvybės Davėją bei tarnauti Jam tyra širdimi, be stambeldystės ar prietarų. Islame „Vienas Dievas“ paprasčiausiai reiškia, jog nėra jokios trejybės idėjos ar ko nors kito, komplikuojančio supratimą.

Kaip vienas ląstelės ar atomo branduolys, Jis Vienas Pats yra visa ko „kontrolės centras“; bet kas kitas vestų į chaosą ir sumaištį. Dievas yra Neprilygstamas ir neturi partnerio; Jis nebuvo pagimdytas ir negimdė; Jis yra Gailestingiausias ir Maloningiausias, Visagalis ir Teisingas, ir Vienintelis, į kurį mums reikia kreiptis vadovavimosi ir pagalbos. Bet kas, kam mes leidžiame terptis tarp mūsų ir mūsų Kūrėjo – netgi savo ego – yra stabas. Turtas, šlovė, fizinis patrauklumas ir kiti šio pasaulio malonumai vieną dieną išnyks, mes negalėsime jų pasiimti kartu su savimi mirties valandą. Tik mūsų tikėjimas ir geri darbai pasiliks apšviečiantys mūsų kapus ir bus mums švyturiu Teismo Dieną.

Nors joks Šv. Korano vertimas negali tiksliai perteikti jo arabiškos reikšmės (ir visi musulmonai yra drąsinami mokytis arabų kalbos), ši ištrauka šias mintis gražiai iliustruoja:

- „Primink jiems Abraomo istoriją,
- Kada jis paklausė savo tėvo ir savo tautos: „Ką jūs garbinatė?“
- „Mes garbiname stabus,“ jie atsakė, „ir mes visada esame atsidavę jiems.“
- Jis tarė: „Ar jie girdi, kai jūs šaukiate?
- Arba ar jie kaip nors padeda ar nuskriaudžia?“
- Jie sakė: „Ne, bet tą darydavo mūsų

protėviai.“

- Jis tarė: „Tad ar jūs suprantate, ką jūs ir jūsų protėviai garbino?
- Iš tiesų, jie visi yra mano priešai, išskyrus Pasaulių Viešpatį,
- Kuris mane sukūrė ir Kuris veda mane,
- Ir Kuris maitina mane ir duoda man atsigerti,
- Ir kuomet aš sergu, Jis išgydo mane,
- Ir Kuris sukels man mirtį ir duos man gyvenimą vėl;
- Ir Kuris, aš karštai tikiu, atleis man mano nuodėmes Teismo Dieną.
- Viešpatie, suteik man išminties ir prijunk mane prie dorųjų,
- Ir duok, kad aš būčiau gerai atmenamas ateities kartoms,
- Ir padaryk mane vienu iš Palaimos Sodo paveldėtojų;
- Ir atleisk mano tėvui, nes jis yra vienas iš tų, kurie yra paklydę;
- Ir nepažemink manęs Dieną, kada visi bus prikelti,
- Dieną, kada turtas ir vaikai nebus niekam naudingi,
- Išskyrus tą, kuris ateis pas Allahą su švaria širdimi.“

(Šv. Koranas, Skyrius „Poetai“, 26:6989)

Lietuvos musulmonų jaunimo bendrija.
Vertimas iš anglų kalbos WAMY.

Įvyko antrasis greitųjų šachmatų turnyras, skirtas Romualdai Makaveckai atminti

(Atkelta iš 25-o psl.)

nugalėtoju. Antrąją–trečiąją vietomis pasidalijo marijampolietis Rolandas Martinkus ir pereinamųjų metų turnyro nugalėtojas, Vytauto Didžiojo universiteto magistrantas Aleksandras Jegorovas. Jie surinko po 7 taškus. 4–7 vietas pasidalijo tarptautinis sporto meistras Kęstutis Kaunas, kauniečiai Laimonas Ratkus, jaunas Tomas Laurušas ir šiaulietis Raimondas Narmonatas. Visi jie surinko po 6,5 taško.

Iš totorių šachmatininkų geriausiai pasirodė Borisas Jakubovskis iš Nemėžio, užėmęs su grupe šachmatininkų 14–19 vietą ir surinkęs 5,5 taško iš 9 galimų.

Uždarymo metu varžybų teisėjai J. Ridzvanavičius ir A. Rauduvė įteikė žaidėjams prizus bei atminimo diplomus. Be išvardintų nugalėtojų atskiri prizai dar atiteko: geriausiai pasirodžiusiai moteriai (mergaitei) – Kauno Varpo gimnazijos moksleivei, kandidatėi į Lietuvos olimpinę moterų šachmatų rinktinę Brigitai Laurušaitėi, geriausio senjoro prizas įteiktas Kauno vaikų šachmatų mokyklos treneriui Gintautui Petraičiui, antrojo senjoro prizas atiteko Nemėžio totorių atstovui Nikolajui Matvijenkai.

Geriausio jaunuolio prizą pasirinko Tomas Laurušas, kuris užėmė 4–7 vietas ir galėjo rinktis norimą prizą, antrojo jaunuolio prizas atiteko alytiškiui Linvydai Ivaškevičiui. Geriausia jaunuole pripažinta kaunietė moksleivė Miglė Lepeškaitė. Geriausio žaidėjo be reitingo prizas įteiktas moksleiviui Titui Stremavičiui, antrojo žaidėjo be reitingo prizas atiteko mūsiškiui iš Nemėžio Borisui Jakubovskui.

Dalyviai buvo pakviesti dalyvauti R. Makavecko atminimo turnyre 2009 metais.

Po vaišių žaidėjai ėmė skirstytis – dalis nuskubėjo pasinerti į mieste vykusį Kauno dienų šurmulį, daugelis pasuko į Senamiestyje vykusį Lietuvos vyrų šachmatų čempionato finalą, kiti išvyko namo – į Klaipėdą, Panevėžį, Alytų, Nemėžį bei kitus Lietuvos miestus. Mūsiškiai totoriai nuskubėjo į Senamiestį, kuriame vyko 1794 metų Tado Kosciuškos sukilimo epizodo, kai sukilėliai bandė užimti Kauną, mūsų inscenizacija. Šioje inscenizacijoje dalyvavo Adas Jakubauskas, Kęstutis Šafranavičius ir Jonas Ridzvanavičius jaunesnysis, kurie vaidino Pirmojo priešakinės sargybos pulko, dalyvavusio minėtame puolime, totorių karininkus.

Tautinių mažumų ir išcivijos departamentas
prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės
Gerbiamasis Galimai Sitdykovi,
Nuoširdžiai sveikinu Jus 60-mečio proga.
Jūsų aktyvi veikla Lietuvos totorių bendruomenėje, rūpinimasis
laikraščio „Lietuvos totoriai“ leidimu nusipelno aukšto
įvertinimo.

Džiugina tai, kad Jūs praturtinate dvasinį žmonių gyvenimą,
gaivinate bei plėtojate kultūrinės Lietuvos totorių vertybes.
Linkiu Jums laimės asmeniniame gyvenime, didelės sėkmės Jūsų
darbuose ir sumanymuose.

Antanas Petrauskas
Generalinis direktorius
Vilnius, 2008 m. liepos 15 d.

Sulaukus garbingo
80 metų jubiliejaus nuošir-
džiai sveikiname

Motiejų Abunevičių.
Linkime Jums ir toliau likti
žvaliam ir iniciatyviam, koki
mes Jus pažįstame
daugelį metų.
Lietuvos totorių bendruomenių
sąjunga

Sveikiname

**Marytę
Jakubauskiene**
gražaus 60 metų jubiliejaus
proga.

Tegul gyvenimas Jums
dovanoja patį nuostabiausią
metą. Būkite sveika ir
laiminga, džiaukitės artimųjų
meile ir šiluma.
Alytaus totorių bendruomenės
senjorų klubas

Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga
ir laikraščio „Lietuvos totoriai“ redakcija
sveikina vyriausiąjį redaktorių gerbiama

Galimą Sitdykovą 60 metų jubiliejaus proga.
Gerbiamas Galimai, kiekvieno žmogaus gyvenimas
nepakartojamas tarsi trykštanti versmė. Kada plaukai šerkšnu
sužvilga, skausmingai ieškome gyvenimo prasmės... Tebūna visos
Jūsų dienos gražios, dalinkit save kitiems, nes tai ir yra tikra
gyvenimo prasmė!

Kvietimas

Mieli Tautiečiai, Ramadan Bairamo proga kviečiame Jus į renginį,
skirtą folkloro ansamblio „Alije“ koncertinės veiklos 10 metų jubiliejui
paminėti. Renginys įvyks **2008 m. spalio 4 dieną (šeštadienį) 14
val.** Lenkų kultūros namuose adresu: Vilnius, Naugarduko g. 76.

Po koncerto galėsime pabendrauti neformaliai, bus diskoteka
jaunimui.

Renginys nemokamas. Laukiame Jūsų!

**Folkloro ansamblio „Alije“ vadovas Alikas Melechas
Lietuvos totorių bendruomenių sąjungos pirmininkas
dr. Adas Jakubauskas**

Tel. pasiteirauti: 8 682 72 328

Kvietimas

Mieli Tautiečiai, Ramadan Bairamo
proga maloniai kviečiame Jus į vakaronę
(sudėtinį balių), kuris įvyks
2008 m. spalio 4 d. 18 val.

Raižių kaime, Alytaus totorių
bendruomenės namuose. Laukiame Jūsų!
Garantuojame gerą šventinę nuotaiką.

Organizatoriai

**Dėl renginio pasiteirauti galima Emilijos
Jakubauskienės, tel. 8 682 87 934.**

Lietuvos totoriai

Leidžiamas nuo 1995 m. sausio mėn.

ISSN 1822–2072

Adresas:

R. Kalantos g. 10–17,
LT–52498 Kaunas

El. paštas: jonridz@ktu.lt

Autorių ir redakcijos nuomonės gali nesutapti.

Steigėjai: Romualdas Makaveckas, Galimas Sitdykovas, Adas Jakubauskas

Leidėjas: Lietuvos totorių bendruomenių sąjunga

Vyriausiasis redaktorius: Galimas Sitdykovas ☎ (8 37) 76 08 16,
el. p. galim.sitdykov@gmail.com

Redaktorius: Adas Jakubauskas ☎ 8 682 72 328

Atsakingasis sekretorius: Jonas Rīdzvanavičius ☎ (8 37) 73 68 02

Lietuvių kalbos redaktorė: Jūratė Čirūnaitė ☎ (8 37) 22 73 26

Tikėjimo klausimai: Romas Jakubauskas ☎ 8 674 17 710

Kultūros paveldas: Galina Miškinienė ☎ 8 615 10 166

Vertėjai: Ernestas Jakubauskas ☎ 8 618 28 986

Tatjana Čachorovska ☎ 8 680 76 115

Spausdino: KTU spaustuvė, užsakymo Nr. 526. Tiražas – 1200 egz.